

Bu proje Avrupa Birliğı tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

Geniş Özet

Cavidan Soykan
Kristen Biehl
Ceki Hazan

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

Geniş Özet

Cavidan Soykan

Kristen Biehl

Ceki Hazan

CEİD YAYINLARI

Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması -
Geniş Özet

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

Yıldızevler Mah. 721. Sokak, No:4/9 Çankaya, 06690
Ankara, Türkiye
Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr
www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin sorumluluğu altındadır. Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

CAVİDAN SOYKAN: Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde, yüksek lisans eğitimini ise aynı fakültede, İnsan Hakları Merkezi’nde araştırma görevlisiyken insan hakları hukuku alanında yazdığı teziyle tamamlamıştır. Türkiye'nin sığınma sistemi üzerine yazdığı teziyle doktora derecesini ise Essex Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden almıştır. İki dönem Mülteci-Der yönetiminde bulunmuş ve Türkiye'nin pek çok farklı şehrinde saha çalışmaları yapmıştır. Uluslararası insan hakları hukuku, Türkiye'de mülteci hakları, göç ve sığınma üzerine eğitimler vermiştir. Aynı konularda yayınlanmış makale, rapor ve eğitim materyalleri bulunmaktadır. Çalışmalarını Kasım 2020'den itibaren Osnabrück Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Kültürlerarası Çalışmalar Enstitüsü'nde (IMIS) uzaktan misafir araştırmacı olarak sürdüren Soykan'ın başlıca ilgi alanları; zorunlu göçün feminist siyaseti, uluslararası mülteci hukuku, sınır çalışmaları ve mültecilerin insan hakları mücadelesidir.

KRISTEN BIEHL: 2018 yılından itibaren Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesinde doktoralı öğretim üyesi ve Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezinde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini Sosyal Antropoloji ve Kalkınma Çalışmaları alanında SOAS Londra Üniversite'sinden (2005), yüksek lisansını Sosyoloji alanında Boğaziçi Üniversitesi'nden (2008), doktorasını da Sosyal Antropoloji alanında Oxford Üniversite'sinde tamamladı. 15 yıldır hem akademik hem profesyonel alanlarda Türkiye'ye göçleri konu edinen pek çok araştırma yürüttü. Başlıca araştırma ilgi alanları arasında uluslararası göçlerden kaynaklı kentsel değişimlerin ve farklılıklarla bir arada yaşama süreçlerinin etnografik incelemesi ile iltica, entegrasyon ve sosyal uyum program ve politikalarının yönetim açısından analizi yer almaktadır.

CEKİ HAZAN: Lisansını Utrecht Üniversitesi'nde Toplumsal ve Siyasal Bilimler alanında tamamladıktan sonra yüksek lisanslarını Oxford Üniversitesi'nde Mülteci ve Zorunlu Göç Çalışmaları ve Hong Kong Üniversitesi'nde Eğitim Bilimleri alanlarında yaptı. Türkiye ve Ruanda'da sivil toplum alanında, mülteciler başta olmak üzere kadınlara ve gençlere yönelik eğitim çalışmaları ve araştırmalar yürütmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu raporun yazımında süpervizörlük desteği sağlayan Prof. Dr. Gülay Toksöz’e ve Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi yürütücülerinden Prof. Dr. Funda Cantek’e katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz. Ayrıca raporun hazırlanması sürecinde farklı aşamalarda bize destek sağlayan Begüm Selici, Fehime Ceren Akçabay, Gönül Telek, İnci Solak Akman, Kıvılcım Turanlı, Mert Koçak, Ogün Demirci ve Özge Karlık’a emeklerinden ötürü teşekkür ederiz.

Raporda yer alan Türkiye için toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı, mülteci kadınlar için önerilen göstergeler setinin hazırlanmasında, bu konudaki uzmanlığı ile bize yol gösteren Eşit Haklar İzleme Derneği’nden Nejat Taştan’a da ayrıca teşekkürlerimizi sunmak isteriz.

İçindekiler

TEŞEKKÜR	4
TABLolar LİSTESİ	6
KISALTMALAR	7
I. Giriş	10
II. İltica Alanının Türkiye’deki Gelişiminin Kısa Tarihi	18
III. İltica Alanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Temelli Normlar ve Standartlar	20
A. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına İlişkin İnsan Hakları Belgeleri	20
1. Birleşmiş Milletler (BM) Belgeleri	20
2. Avrupa Konseyi Belgeleri	29
B. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Normların Sıralanması	32
1. Standartların ve Ölçütlerin ve İyi Örneklerin Belirlenmesi	33
IV. Türkiye Bağlamının Mevcut Durum Analizi	36
A. Türkiye Bağlamında İltica Alanındaki Hakların Gelişimi	36
B. Yerel Mevzuatın Haritalanması	38
C. Kurumsal Yapı ve İlgili Politika Belgelerinin Haritalanması	39
1. Merkezi idare ve ilgili politikalar	39
2. Proje illerinde mahalli idareler ve ilgili politikalar	42
D. Sivil Toplum Örgütlerinin ve Diğer Kamusal Aktörlerin Kapasitelerinin Haritalanması	44
V. İltica Alanındaki Gösterge ve Veri Kaynakları	51
A. Uluslararası Endeksler ve İltica Alanına İlişkin Göstergeler	51
B. Türkiye’de Verisi Toplanmakta Olan ve/ya Kullanılan Mülteci Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Göstergeler	53
C. Türkiye’de Verisi Toplanan Mevcut Gösterge Değerleri	55

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de İlgili Kurumların Politika Belgelerinde göç ve toplumsal cinsiyet.....	39
Tablo 2: Mültecilere yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı kamu kurumu projeleri	40
Tablo 3: Kamu kurumları tarafından hazırlanan ve mültecileri konu edinen raporlar	41
Tablo 4: Türkiye’de mahalli idarelerin politika belgelerinde göç ve toplumsal cinsiyet.....	43
Tablo 5: Çeşitli alanlarda çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması.....	44
Tablo 6: Göç ve mülteciler çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması.....	45
Tablo 7: Kadınlarla çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması.....	46
Tablo 8: LGBTİ+lar ile çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması.....	47
Tablo 9: Cinsel sağlık çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması.....	48
Tablo 10: Meslek Kuruluşlarının kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması	48
Tablo 11: Birleşmiş Milletler Kuruluşlarının kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması.....	49
Tablo 12: Eğitim - Geçici Koruma	53
Tablo 13: İstihdam - Geçici Koruma.....	53
Tablo 14: Sağlık - Geçici Koruma	54
Tablo 15: Türkiye’de Verisi Toplanan Mevcut Gösterge Değerleri.....	55

KISALTMALAR

1951 Mülteci Sözleşmesi	BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi
1967 Protokolü	Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi’ne Ek Protokol
AB	Avrupa Birliği
AÇSHB	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
CEİD	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
CPT	İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi
CTCDŞ	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet
ÇHS	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EC	European Commission (Avrupa Komisyonu)
ECHO	European Commission Humanitarian Aid
EHS	Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
Eurostat	European Statistics (Avrupa İstatistik Ofisi)
ESKSH	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ExCom	BMMYK Programı İcra Komitesi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GGM	Geri Gönderme Merkezi
GIAHKS	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi
GIGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GREVIO	Kadınlara Karşı Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Uzman Eylem Grubu
Hevi-LGBTİ	Hak, Eşitlik, Varoluş için LGBTİ Dayanışma Derneği
IAOKS	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

ILO	The International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IOM	International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği
İHD	İnsan Hakları Derneği
İKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
İKS	İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
İstanbul Sözleşmesi	Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi
KADAV	Kadınlarla Dayanışma Vakfı
KADEM	Kadın ve Demokrasi Derneği
KAOS GL	Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
KÇD	Kadın Çalışmaları Derneği
KDV	Kadın Dayanışma Vakfı
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KİH-YÇ	Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KSHS	Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
LGBTİ+	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseksüel
MAEK	Mültecilerin Adalet Erişiminin Kolaylaştırılması Projesi
MAZLUMDER	İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MHD	Mülteci Hakları Merkezi Derneği
Mülteci-Der	Mültecilerle Dayanışma Derneği
RESLOG	Yerel Yönetişimde Rezilyans Projesi
RSD	Refugee Status Determination (Mülteci Statüsü Belirleme)
SGDD-ASAM	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SIDA	Swedish International Development Cooperation Agency (İsveç Kalkınma Ajansı)
SIHHAT	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi
SPoD	Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği
SPT	BM İşkenceyi Önleme Alt Komitesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUY	Sosyal Uyum Yardımı Programı
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
TCE	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTB	Türk Tabipler Birliği
TÜBAKKOM	Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UDHR	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
UGKDD	Uluslararası Göçmen Kadınlarla Dayanışma Derneği
UİGM	Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü
UN	United Nations (Birleşmiş Milletler)
UN Charter	Birleşmiş Milletler Şartı
UN Women	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
WFP	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

I. Giriş

Uluslararası hukukta göç ve iltica alanına dair bölgesel ve ulusal gelişmeler çok parçalı ve sorunlu bir yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1951 Mülteci Sözleşmesi ve Ek Seçmeli 1967 Protokol’ü, diğer BM ve AK insan hakları sözleşmeleri gibi bir bireysel şikâyet ya da devletler açısından bir izleme yöntemi öngörmemektedir. Sözleşmeyle kurulan bir üst denetleme organı da bulunmamaktadır. Bunun sebebi göç konusunun uluslararası hukukta bir ulus egemenliği/toprak bütünlüğü meselesi olarak görülmesidir.

İlticanın kendisinin uluslararası hukukta hiçbir zaman tanımı yapılmamıştır. Her iki Dünya Savaşı da pek çok insanın yerinden olmasına yol açmıştır. **1920’de kurulan Milletler Cemiyeti ile devletler yetki vererek 1921’de Mülteciler Yüksek Komiserliğinin kurulmasını sağlamışlardır. Komiserlik daha ziyade insanî hizmette bulunmuş ve özellikle kaçan Rus ve Ermenilerin ABD ve Kanada’ya seyahatini kolaylaştırmak için ‘Nansen pasaportları’nı sağlamıştır.** Bu pasaportlar sadece kimlik yerine geçen belgelerdir, iltica garantisi tanımamışlardır. Bu pasaportlara sahip olanlar arasında en çok kişi kabul eden iki ülke Fransa ve ABD bunu bir emek ithali olarak görmüştür. İki savaş arası dönemde, Avrupa devletlerinin Avrupa değer ve normları doğrultusunda geliştirdiği koruma politikaları on yıllarca etkisini sürdürmüştür.

Bugün geçerli olan mülteci tanımı Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu siyasi ikliminde belirlenmiştir. Mülteci tanımı da bu iki farklı ideolojinin birbirine üstünlük kurmaya çalıştığı bir düzende iltica ve yeniden yerleştirmenin çözüm olarak sunulmasıyla yapılmıştır. Tanım, tam da Doğu Bloku’nun BM’yi boykot ettiği 1949-1951 döneminde yapılmıştır. Sovyetler Birliği açısından bakıldığında, kendi ülkesinden göç eden düşmanlarını korumayı amaçlayan bir örgüte katkı sağlaması çok anlamsızdır. **Sonuç olarak, 1951 Mülteci Sözleşmesi Batılı devletlerden ideolojik pozisyonlarını düşünsel düzeyde paylaşanları koruma amaçlı kullanılmış ve bu nedenle de daha ziyade siyasi ve medeni hakların ihlalini temel almıştır. Mülteci sorunu geçici ve çözülebilir gibi düşünülmüştür. Halbuki, yirminci yüzyılın kendisi bile bunun devam eden tarihsel bir sorun olduğunun göstergeleri (Rusların, Ermenilerin, Yahudilerin, Yunanların ve Türklerin kitlesel hareketleri) ile dolu olmuştur.** Yine de kabul gören norm, insanların yerleşik, toprağa bağlı bir devlet düzeni içinde yaşamalarıdır. İltica edenler de sonunda kendi ülkelerine geri döneceklerdir.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra kabul edilen uluslararası insan hakları hukukunun en temel belgesi BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne 14. Madde ile giren **iltica hakkı, ‘herkesin zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haiz olduğunu’**

söylemektedir. Burada tanımlanan şekli ile iltica aramak bir haktır ama bu hakkın tanınması ve mülteci statüsü verilmesi ulus devletin egemenlik yetkisine bırakılmıştır.

1951 Mülteci Sözleşmesi hazırlanırken, İngiltere ve Belçika başta olmak üzere Avrupa ülkeleri hazırlanan Sözleşme’nin kapsamının evrensel olması gerektiğini savunmuşlardır. Eğer Avrupalı olmayan devletler, Avrupa dışından gelecek kişilere haklar garanti edeceklerse, aynı dünyanın geri kalanındaki devletler için de söz konusu olmalıdır ama **Temsilci Kişiler Konferansı’nda bu yaklaşım reddedilmiştir. Onun yerine, “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda” ifadesi kabul görmüştür.** Mülteci tanımı da şöyle olmuştur: “...sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.”

Sözleşme’de taraf devletlere iki şık tanınmıştır. Buna göre, kısım A, Madde 1’deki “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesi, ya, (a) “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar”; veya (b) “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme’yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme’ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır. **Türkiye 1961 yılında taraf olurken (a) şıkkını seçmiş ve daha sonra bu coğrafi sınırlamayı kaldırmak için bir bildirimde bulunmamıştır.** 1967 yılında ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1951 Sözleşmesi’nde bazı değişiklikler öngören Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi’ne Ek Protokol’ü kabul etmiştir. 1967 Protokolü’nün sözleşmeye getirdiği en önemli düzenleme; sözleşmedeki mülteci tanımında yer alan, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ifadelerinin çıkarılarak zamansal sınırlamanın kaldırılması fakat **coğrafi sınırlamanın ülkelerin tercihine bırakılmasıdır.**

Ulus devletler, sadece teritoryal sınırları içerisinde yapılan iltica başvurularını değerlendirmek zorundadır. Günümüzde mültecilerin yaşadığı pek çok sorun da ulus devletlerin sığınmacıların sınırlarından girişini önlemek ve bu hakkın kullanımını sınırı geçmeden engellemek veya geçtikten sonra da kırpma amacıyla geliştirdiği düzenleme ve denetleme pratikleri nedeniyle yaşanmaktadır.

Buna rağmen, uluslararası insan hakları hukukundaki sözleşmelerin denetim organları, vatandaş olmayanlar açısından -giriş, ikamet, haklara erişim, sınırdışı edilmeden korunma- gibi geniş bir alanda zamanla bağlayıcı olan kararlar, tematik yorumlar ve ilkeler geliştirmişlerdir. Bunlardan en önemlisi, kaynağını uluslararası hukukta **mutlak bir yasak olan işkence yasağından alan geri gönderme (non-**

refoulement) ilkesidir. 2010’lu yıllara geldiğimizde artık insan hakları hukukunun bireyleri koruma adına devlet egemenliğine karşı daha fazla istisna getirdiğine tanık oluruz. Uluslararası içtihatındaki gelişmeler, devletin **geri göndermeme ilkesine** uymasını sağlamanın ötesine geçip ona artık birtakım **pozitif ödevler** yüklemeye doğru evrilmiştir. Bunlardan başta gelen kazanımlara örnek olarak, kadınların ve kız çocuklarının ‘hassas grup’ tanımı içerisinde yer alması ve vatandaş olmayanlara koruma amaçlı mültecilik dışında hukuki statülerin tanınması verilebilir.

Uluslararası mülteci hukukunda kadın ve kız çocuklarının ve genel olarak da zorunlu göç alanında **(toplumsal) cinsiyet meselesinin sorunsallaştırılması 1990’lı yılları bulmuştur.** Bunun ilk ve öncelikli nedeni, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin erkek egemen bir zihniyetle hazırlanmış olmasıdır. Bugün artık uluslararası gündemde kadın ve kız çocukları önemli bir yer tutuyorsa, bunda feminist teorinin ve kadın hakları aktivistlerinin rolü büyüktür. 1951 Mülteci Sözleşmesi metni **toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama açısından herhangi bir özel düzenleme içermemektedir. Öyle ki, 1950’lerden itibaren dünyadaki mülteci nüfusunun yarısından çoğunu kadınlar oluştursa da, Sözleşme taslağını hazırlayanlar arasında bir tane bile kadın temsilci yer almamıştır.** Bunda II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Sözleşme’de geçen “zulüm” ifadesinin erkek egemen odaklı topluma özgü yorumlanması, diğer bir deyişle sadece erkeklerin siyasi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kaldıkları ve mülteci statüsü tanınması için gereken şartlar sayılırken, esas siyasi zulmün taslağın temelini oluşturması etkili olmuştur.

Zaten Sözleşme’deki mülteci tanımına bakacak olursak, tanımda geçen ifadelerin sıfat olarak İngilizce karşılıklarının hep [he/his] erkeği işaret eden ifadeler olduğu görülecektir:

"...owing to wellfounded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his¹ nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his former habitual residence..."

Sonuç olarak, mültecinin kendisi, tanımı gereği aslında hep erkek olarak düşünülmüştür. Sonrasında Sözleşme’deki zamansal sınırlamayı kaldıran 1967 Ek Protokolü gibi 1969 Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşme de kadınlara özel bir düzenleme içermemektedir. Hatta 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin devletler tarafından yorumlanmasına yardım amacıyla hazırlanan **BMMYK El Kitabı da kadınlardan bahsetmemektedir.**

1951 Mülteci Sözleşmesi’nin hazırlanmasından 2010 yılına kadar olan dönem dört başlıkta incelenmiştir. İlki, yani 1950-1985 arası kadınların temel mülteci metinlerine

---

¹ Vurgu yazarlar tarafından yapılmıştır.

ilk kez dahil edildiği dönemdir. **1985’ten günümüze kadınlara özel ihtiyaçları olan belli bir sosyal grup olarak odaklanılmıştır. 1997’den 2004 ortalarına dek geçen süre toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması dönemidir denilebilir. Sonrasında bu dönem “yaş, cinsiyet ve çeşitliliğin anaakımlaştırılması” olarak anılır olmuştur.** Son dönem hala gelişme aşamasında olsa da, 2009’dan sonra dikkatlerin tekrar mülteci erkekler ve oğlan çocuklarına ve topluluklarına çevrildiğini görüyoruz. Cinsiyet stereotipleştirmesi, kısıtlılıkları ve sadece şiddet uygulayan değil, şiddet mağduru olarak da erkeklere bakıldığı bir zaman dilimi ile de karşı karşıyayız artık.

İlk adım Meksika’da 1975’te yapılan *BM Dünya Kadın On Yılı: Eşitlik, Kalkınma ve Barış Konferansı* ile atılmıştır. Bu konferansta kabul edilen eylem planında ülke içinde yerinden olan kadınlar ve göçmenler ifadesi geçse de, henüz mülteci kadın ifadesi yoktur. 1980 Kopenhag ara konferansında BMMYK ve diğer kurumlar için kadın mültecilere yönelik tavsiye kararları çıkmıştır. **BMMYK, diğer BM örgütleri ile birlikte kadınların özel ihtiyaçlarına yönelik program yapması konusunda harekete geçirilmiştir ama kadınların neden kaçmak ve mülteci olmak zorunda olduklarına odaklanılmamıştır.** 1985’te BM Kadın On Yılı’nın bitimi için Nairobi’de düzenlenen konferansta ise yine kadınların özel ihtiyaçlarına yönelik programlar geliştirilmesi gündeme gelmiştir.

Aynı yıl 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin uygulanmasından sorumlu İcra Komitesi (ExCom) 1985 yılında **39 No’lu Kadın Mülteciler ve Uluslararası Koruma başlıklı kararı almıştır.** Bu, kadın mülteciler konusunda uluslararası hukukta alınan ilk karardır. Bu karara göre; kadın ve kız çocuğu mülteciler dünya mülteci nüfusunun çoğunluğunu oluşturur ve uluslararası koruma anlamında özel sorunları vardır. Bu sorunlar onların **fiziksel şiddet, cinsel istismar ve ayrımcılığa daha sık maruz kalmalarından, hassas konularından kaynaklanır. ExCom 1988 yılında 54 No’lu Kadın Mülteciler başlıklı bir karar daha kabul etmiştir.² Bu kararda kadınların fiziksel güvenlik ve cinsel istismar açısından tehlikelere açık oldukları belirtilmiş; önce BMMYK’nın bu konuda ofis olarak program ve planlar geliştirmesi ve çalışanlarını eğitmesi istenmiştir. BMMYK, Kadın Mülteciler kararı üzerine İdari Komite’yi kurmuştur.** 1989 yılında da eğitim programlarına kadın mültecilerin özel ihtiyaçlarının katılması için çalışmalar başlatılmıştır. 1990 yılının Temmuz ayında STK’lar, BMMYK, UNICEF ve diğer BM kurumlarından oluşan bir uzmanlar komitesi toplanmıştır ve kadın mülteciler üzerine ilk kapsamlı plan kabul edilmiştir. **Böylelikle uluslararası hukukta kadınlara yönelik yaklaşımın, onları artık mağdur ve hassas olarak görmekten, bağımsız aktörler ve ekonomik failer olarak görmeye doğru evrildiğini söyleyebiliriz.**

² UN Executive Committee of the High Commissioner’s Programme (EXCOM). (1988). **Conclusion** No. 54 (XXXIX) Refugee Women- 1988. 10 October 1988. No. 54 (XXXIX), Bkz: <https://www.refworld.org/docid/3ae68c4370.html> (Son Erişim Tarihi:17.06.2020)

Bu gelişmeyi ise bir yıl sonra 1991’de **Kadın Mültecilerin Korunması için İlkeler** başlığını taşıyan yaklaşık otuz sayfalık bir kitapçığın kabul edilmesi izlemiştir. 1993’te Viyana’da toplanan **BM İnsan Hakları Üzerine Dünya Konferansı’nda kabul edilen raporda kadın ve kız çocuklarının savaş ve çatışma koşullarında cinsiyete dayalı ayrımcılık ve tacize maruz kaldığının da altı çizilmiştir**. Bunu daha sonra BM 1995 Pekin Konferansı izlemiştir. BM’nin bu Dördüncü Kadın Konferansı’na kadın hakları savunucularının yaptığı eylem ve kampanyalar damga vurmuş ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı kabul edilmiştir. 1995 yılında BMMYK tarafından **Koruma ve Mültecilere Karşı Cinsel Şiddete Çözüm Üzerine İlkeler³** yayınlanmıştır. 1996 yılında BMMYK ‘Cinsiyet-Temelli Zulüm’ başlığı ile bir sempozyum düzenlemiş ve devletlere karşı bu konuda daha güçlü bir pozisyon takınmıştır. BMMYK’nın bu kurumsal tavrı alması ve cinsiyet temelli zulmün mülteci statüsünün kazanılmasında bir kriter olarak uluslararası hukukta norm olarak tanınması gerektiğini belirtmesi ve devletleri bu konuda ulusal düzeyde düzenleme yapmaya davet etmesi çok önemli bir gelişmedir. Bunun üzerine harekete geçen ilk ülkeler Hollanda, Fransa ve Almanya olmuştur. Bu üç ülke cinsel şiddeti Sözleşme’deki zulüm kavramı altında yorumlamaya başlamıştır. O dönem için sadece Almanya, cinsiyeti başlı başına bir zulüm nedeni olarak kabul etmiştir.

Kadın mülteciler üzerine sonraki büyük adım BMMYK’nın 2001’de ilan ettiği beş taahhüt olmuştur. Bunlar; kadın ve kız çocuklarının karar alma süreçlerine katılımı (özellikle kamp hayatı için), kadın mültecilerin kayıtlarının alınması ve belgelenmesi, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet ile -SGBV- aile içi şiddet de dahil olmak üzere mücadele etmek, kadınların gıda dağıtımına katılımını sağlamak ve onlara hijyenik malzeme sağlamayı öncelik haline getirmek. Bu taahhütlerden sonra ise 2002 yılında BMMYK mülteci statüsü belirleme mülakatlarında Sözleşme’ye taraf devletlerin yetkililerine yardımcı olmak için konuyla ilgili iki kılavuz kabul etmiştir. Bunlar **Cinsiyet Temelli Zulüm Üzerine İlkeler ile 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne Göre Madde 1A(2) Kapsamında Belli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Üzerine İlkeler**’dir. İlkinde BMMYK açıkça Sözleşme’de tanımlanmasa da, **cinsiyetin de zulüm** için bir temel sayılması gerektiğini belirtmiştir. **Avustralya, Kanada, ABD ve İngiltere bu konuda ülkesel kılavuzlar** hazırlamışlardır. **AB’nin de bu konuda 2004/83/EC sayılı bir Vasıf Yönergesi bulunmaktadır. 1991 kitapçığı da 2008 yılında ‘Kadın ve Kız Çocuklarının Korunması El Kitabı’** adıyla güncellenmiştir.

Bu kılavuzların ve kavramsal kabullerin etkileri çok farklı olmuştur. **Cinsiyet temelli zulmün örneğin ev içi şiddeti, tecavüzü ve cinsel şiddeti, kadın sünnetini, zorla evlendirmeyi, kadın ticaretini ya da içinde yaşanılan toplumun ahlaki normlarını aşmayı içerdiği söylenebilir**. Ancak feminist görüşlere sahip olmak da siyasi bir zulüm sebebi olabilir. Sözleşme erkek egemen bir zihniyetle hazırlandığı

³ Bu ilkeler 2008 yılında güncellenmiştir.

için kadınların siyasi nedenlerle, örneğin örgüt lideri ya da siyasi bir hareketin mensubu olmak gibi, ülkelerini terk edebilecekleri düşünülmemiştir.

2004 sonrası dönemde ise, BM ve BMMYK çapında toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması politikaları etkin olmuştur. Bu yaklaşım da politika belgelerine ‘mülteci kadın’ teriminin katılıp karıştırılması anlamına geldiği için eleştirisi konusu olmuştur. Bu yıllarda artık feminist düşüncenin bir ağırlığı ve hareketin bir birikimi olsa da, **toplumsal cinsiyet kavramı BM belgelerinde politik anlam taşıyan ve sistem değişimini hedefleyen bir terimden ziyade, nötr bir kavram olarak yer almıştır. Ayrıca biyolojik olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki ayrımın yok edildiği ve politikalara erkeklerin de katılması ile cinsiyet eşitliği hedefinden uzaklaştığı yönünde eleştiriler de gelmiştir.**

2015 yılında yaşanan ve bir milyondan fazla kişinin kara ve deniz yoluyla Türkiye ve Yunanistan üzerinden Batı Avrupa’ya ulaşması nedeniyle “Avrupa’nın Göç Krizi” olarak tanımlanan olaydan sonra, 19 Eylül 2016 tarihinde BM Genel Kurulu, ilk kez bu derece geniş çaptaki göçmen ve mülteci hareketlerini konu alan özel bir toplantı düzenlemiş ve **Göçmen ve Mülteciler Üzerine New York Deklarasyonu’nu** kabul edilmiştir. Bu belge daha ziyade var olan hukuki sözleşmelerin önemini tekrar altını çizmiş ve iki Küresel Mutabakat hazırlanmasını öngörmüştür; biri mülteciler üzerine, diğeri ise güvenli, kurallı ve düzenli göç üzerine. **Mülteci Mutabakatı, ev sahibi ülkelerin güçlü karşı çıkışları sonucu yerel entegrasyonun ‘egemen devletin kararı’ olduğu vurgulamıştır. Öte yandan gönüllü geri dönüş için illaki, menşe ülkede siyasi bir çözüme erişilmesinin beklenilemeyeceği de metinde ifade edilmiştir.** Belgenin Türkiye için politika anlamında kolaylık sağladığını söyleyebiliriz. Geçici koruma altında bulunan ve BMMYK tarafından gönüllü geri dönüş prosedürü izlenmesi yapılmadan geri gönderilen binlerce Suriyeli, özellikle de kadın ve çocuklar, bu durumdan doğrudan etkilendiler.⁴ Mutabakat’ı kadın mülteciler açısından incelersek, ilk başta söylenmesi gereken nokta, **sistemdeki açıklar nedeniyle belgenin cinsiyet eşitsizliğini güçlendirme potansiyeli olduğudur çünkü uygulaması tamamen devletlere bırakılmıştır.** Sonuç olarak Mülteci Mutabakatı: 1) kadın ve kız çocuklarını özel ihtiyaçları olan bir grup olarak tanımlayıp, onları B bölümünde ‘destek ihtiyacı duyulan alan’, 2) ‘kadınları katmak’, ‘özellikle kız çocukları’ gibi ifadelerle eğitim, iş, kurs ve koruma gibi acil eylem gerektiren alanlara yerleştirmektedir. Bu da kadınları-kat-karıştır olarak tanımladığımız **1980lerin düşünce tarzının bu alanda çalışan koruma görevlilerinde hâkim olduğunu bize göstermektedir.**

⁴ Bu konudaki ilkeler ve içtihat bir sonraki bölümde BM Sözleşme-içi denetim mekanizmaları incelenirken açıklanacaktır. Türkiyeli yetkililer 315.000 Suriyelinin kendi rızası ile son birkaç yıl içinde ülkelerine geri dönüş yaptığını açıkladı fakat Uluslararası Af Örgütü raporu bunun tam tersini ortaya koydu. Raporda geri dönen ve görüşme yapılan Suriyeliler kendilerine ülkelerinin durumu ve güvenliği ile ilgili yanlış bilgi verildiğini ve ‘gönüllü geri dönüş’ evrakını imzalamaya zorlandıklarını ifade ettiler. (Af Örgütü, 2019: 5).

Mülteci kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi uluslararası hukukta uzun bir süre ihmal edilmiştir. Buna ek olarak sığınmacıları mülteci statüsü alana kadar giriş yaptıkları devletin topraklarında yabancı/düzensiz göçmen statüsünde bulunurlar. **Genel olarak insan hakları sözleşmeleri ve özel olarak da kadın hakları için hazırlananlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve ayrımcılık yasağına dair genel hükümler içeren tüm uluslararası metinler, sığınmacı ve mülteci kadınlara da uygulanmalıdır.**

Bu raporun temel amacı **Türkiye’nin 1951 Mülteci Sözleşmesi’ndeki coğrafi sınırlamasına bağlı olarak doğan hukuki boşluğa rağmen;** kadın mültecilere, kız çocuklarına ve bazı bakımlardan da LGBTI+ mültecilere Türkiye’nin iltica sistemi içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılıkla mücadele açısından uygulanması gereken uluslararası normları ve standartları ortaya koymaktır. İkinci olarak, ülkemizde geçerli olan mevzuat ve kamu politikalarıyla karşılaştırma yapılarak, bu alanda sivil toplum örgütleri tarafından izleme yapılabilmesi için Türkiye’ye özgü göstergeler geliştirmek hedeflenmiştir. Böylelikle alanda çalışan sivil toplum örgütlerinin hem izleme yapması kolaylaşacak hem de kadın ve kız çocuğu mültecilerin Türkiye’deki haklarına eşit koşullarda erişmeleri ve ayrımcılıkla mücadele ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kurumsal kapasitelerini arttırmaları kolaylaşacaktır. Ayrıca sivil toplum örgütlerinin savunuculuklarının güçlenmesiyle, kadın ve kız çocuğu mülteciler konusunda kamu politikalarına müdahale etme ve kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği yapma imkanları artacaktır.

Bu çalışmanın en temel argümanı da şudur: **Uluslararası insan hakları hukuku, mülteci hukukunun kadın ve kız çocuklarının korunması, ayrımcılığa uğramaması, hak ve hizmetlere erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği açısından geride kalmamaları ve cinsel ve cinsiyete dayalı şiddete uğramamaları açısından yeterli gelmediği hallerde derhal devreye sokulmalı ve uygulanmalıdır.**

Bu argüman açısından bir Türkiye değerlendirmesi yapacak olursak, öncelikle belirtmemiz gereken nokta Türkiye’nin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun uygulanmasında alanda hala sorunlar olduğudur. Kanun yürürlüğe gireli yedi sene olmasına rağmen ne gerekli altyapı sağlanıp ilgili personele gerekli eğitimler verilebilmiş; ne de sistemin sağlıklı bir şekilde işleyişi sağlanabilmiştir. Sağlıklı bir işleyişin olmayışından kastımız yukarıda bahsi geçen uluslararası koruma prosedürlerine dair BMMYK tarafından kabul edilen yol gösterici ilkelerin ülkeye kabul, mülteci statüsü belirleme mülakatları ve geri-göndermeme ilkesine bağlılık anlamında uygulanmıyor oluşudur. Göç idaresi Genel Müdürlüğü’nün web sitesi incelendiğinde, mevzuat ve belgeler kısmında bu kitapçık ve ilkelere rastlanmamıştır. Her şeyden önce Türkiye’ye koruma aramak için gelen bir kadın sığınmacının bu bilgilere kolayca erişebilmesi gerekir.

Türkiye için uygulamadaki en büyük sorunun YUKK kabul edilmeden önceki gibi, ilticaya erişim olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda bu raporda açıkladığımız üzere Türkiye’nin taraf olduğu kadın hakları ve kadına yönelik şiddet ile ilgili sözleşmelerin ve sözleşme denetim organlarının açık ve net yorumları bulunmaktadır. Kadın sığınmacıların daha sınırdaki birtakım özel koruma hükümlerinden yararlandırılması gerekmektedir. Aynı şekilde taraf olunan uluslararası insan hakları sözleşmeleri gereği ülke içindeki prosedür boyunca, haklara erişim ve şiddetten korunma anlamında kadın başvurucuların yararlanması gereken özel düzenlemeler mevcuttur. Ancak Türkiye’de vatandaş olan kadınlara uygulanmayan İstanbul Sözleşmesi hükümleri, uluslararası koruma başvurusu yapmış ve geçici koruma altındaki Suriyeli mülteci kadınlara da uygulanmamaktadır.

Daha da önemlisi Türkiye’nin ikili koruma sistemi Suriyeli ve Suriyeli olmayan mültecilere hakları konusunda hiçbir bilgi vermemektedir. Sistem daha ziyade ödevler ve kişileri kontrol etme mekanizmaları üzerine kuruludur. Ayrımcılığa, ırkçılığa ve cinsel şiddete maruz kalan mülteci kadınlar başvurabilecekleri mekanizmaları bilmemektedirler çünkü onlara bu konuda herhangi bir bilgi sağlanmamaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ülkeye girişten itibaren haklar ve statü belirleme prosedürü anlamında bilgi sağlamadığı ve sayısal anlamda cinsiyetlendirilmiş güncel veri paylaşmadığı gibi, şiddete uğrayan kadınların nasıl şikâyette bulunabilecekleri ve koruma talep edecekleri üzerine de bilgilendirme yapmamaktadır. Yazarlar olarak, bu metnin kaleme alındığı dönemde, toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet konularında göç idaresi personeline gerekli ve yeterli bir eğitim verildiğine dair, eldeki veriler ışığında, bizde bir kanaat oluşmamıştır. Ne yazık ki, aynı durum mülteci hukuku ve insan hakları hukuku açısından da geçerlidir. İlk elden bu iki konuda kapsamlı bir eğitim programının konunun uzmanlarına danışılarak oluşturulup, sınırdaki görevli güvenlik personeli de dahil olmak üzere, ilgili tüm İçişleri Bakanlığı personeline verilmesi gerekmektedir.

II. İltica Alanının Türkiye’deki Gelişiminin Kısa Tarihi

1999 yılında AB Adaylık Süreci’ne girilmesiyle 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesini imzalanmış ve Türkiye ilk Ulusal Programı’nı kabul etmiştir. Buna göre, siyasi kriterler açısından yerine getirilmesi gerekli şartlardan biri de göç ve iltica alanında AB müktesebatına uyum için bu alanda yasal düzenleme yapılması gerekliliğidir. Türkiye bu kapsamda ilk kapsamlı yasal düzenlemesini 4 Nisan 2013 tarihinde **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**’yla kabul etmiştir. Türkiye bu kanunla **1951 Mülteci Sözleşmesi**’ndeki coğrafi sınırlamayı kaldırmamıştır. Bu coğrafi sınırlama nedeniyle sadece **Avrupa Konseyi** (AK) üyesi ülkelerden olan başvuruculara **mülteci** statüsü vermektedir. Bu nedenle Türkiye’de statü ve haklara erişim açısından **Avrupalı olmayan sığınmacılar** ve çalışmamız itibarıyla kadın sığınmacılar konusunda uluslararası hukuk anlamında bir boşluk bulunmaktadır. YUKK’ta Avrupalı olmayan sığınmacılar için “**şartlı mülteci**” adıyla yeni bir statü yaratılmıştır.

1951 Mülteci Sözleşmesi’ne göre kadın sığınmacıların en temel güvencesi, Türkiye’nin taraf olduğu diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle bağlı olduğu **geri göndermeme ilkesi**dir. Geri göndermeme ilkesi sadece geçici nitelik taşıyan şartlı mültecilik statüsü için değil, aynı zamanda 2014 tarihinde bir yönetmelikle düzenlenen **Geçici Koruma Statüsü** için de geçerlidir. Uluslararası hukukta çatışma ve savaş nedeniyle meydana gelen toplu zorunlu göç hareketlerine uygulanan bir sözleşme bulunmadığından, **Türkiye Suriyeli mülteciler için kendi ulusal düzenlemesini yapmıştır**. Sonuç olarak Avrupalı olmayan sığınmacıların başvurduğu ve YUKK ile düzenlenen **uluslararası koruma** ve Suriye’den çatışma ve iç savaş sonucu toplu olarak kaçan mültecilerin içinde yer aldığı **geçici koruma** düzenleri ortaya çıkmıştır.

Bu ikili rejimin temel özelliği, kökeni ne olursa olsun, **başvuru yapmış tüm kadınlara geçici bir koruma sağlaması ve haklar tanımaktan çok ödevler yüklemesidir**. Her iki koruma sistemini düzenleyen ulusal metinler, kadın mültecilere, kız çocuklarına ve **LGBTİ+’lara dair toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan veya koruma sürecinde onların özel ihtiyaçlarını dikkate alan özel hükümler içermemektedir**.

Ancak yine teamül hukukunun parçası olan BM **İnsan Hakları Evrensel Beyanname**si, **BM Şartı**, Türkiye’nin taraf olduğu 2014 yılında yürürlüğe giren ve kadın mülteciler için özel düzenlemeler içeren **İstanbul Sözleşmesi**, **Avrupa Konseyi**’nin insan hakları sözleşmeleri ve mekanizmaları, **Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi** başta olmak üzere **BM koruma sistemi** içerisinde yer alan insan hakları sözleşmeleri ve bu

sözleşmelerle kurulan denetim organlarının bireysel veya kolektif başvuru sonucu aldığı kararlar, yine taraf olunan diğer BM sözleşmelerinin ilgili hükümlerinin yorumları ile denetim organlarının tavsiye kararları Türkiye’deki **kadın ve LGBTİ+ mülteciler** açısından Anayasa’nın 90. Maddesi gereği bağlayıcıdır.

Bu konuda özellikle **1951 Mülteci Sözleşmesi**’nin İcra Organı olan, kısaca **ExCom** olarak adlandırılan organın tavsiye kararları ve BMMYK’nın kadın mülteciler açısından sözleşmedeki zulüm tanımının CTCDSŞ konusunda geniş yorumlanması için hazırladığı güncellenen **kitapçığı** da, YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği’nde toplumsal cinsiyete ve kadın-erkek eşitliğine dair özel düzenlemeler olmasa da, hem devlet organları hem de bu alanda kadın mülteciler ile bire bir çalışan kamu görevlileri açısından dikkate alınması gereken belgelerdir.

Sığınmacıların mülteci statüsü alana kadar giriş yaptıkları devletin topraklarında yabancı/düzensiz göçmen statüsünde bulduklarını düşünecek olursak, **genel olarak insan hakları sözleşmeleri ve özel olarak da kadın hakları için hazırlananlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve ayrımcılık yasağına dair genel hükümler içeren tüm uluslararası metinler, sığınmacı ve mülteci kadınlara da uygulanmalıdır.**

III. İltica Alanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Temelli Normlar ve Standartlar

A. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına İlişkin İnsan Hakları Belgeleri

1. Birleşmiş Milletler (BM) Belgeleri

BM Şartı (İlgili maddeler: 1/3, 2, 14/1)

Şartın Amaç ve İlkeler bölümünde yer alan maddenin 3. fıkrası **ayrımcılık yasağını** düzenlemektedir.

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İlgili maddeler: 1/3, 2, 14/1)

Sığınma arama hakkının ilk geçtiği uluslararası metin bu metindir. 14. Madde sığınma aramak herkesin hakkıdır der ama bu hakkın tanınması, sığınılan devletin kişiyi önce topraklarından içeri kabul etmesine, sonrasında da koruma tanımmasına (mülteci statüsü vermesine) bağlıdır.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (İlgili maddeler: 2/1,3,7,10,13)

Bu sözleşmede doğrudan **‘vatandaş’ ifadesiyle atıf yapılan (siyasi) hükümler dışındaki toplanma, ifade, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ile yaşam, hukuk önünde eşitlik, kişi olarak tanınma, mahremiyet, adil yargılanma, özgürlük ve güvenlik hakkı gibi haklar uluslararası koruma altında düzenlenen statü sahipleri (mülteciler) ve diğer koruma altındaki gruplar (geçici koruma) için de geçerlidir.**

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin denetim organı, Türkiye’nin de 2006 yılında taraf olduğu Ek Seçmeli Protokol ile kurulan **İnsan Hakları Komitesi’dir**. Komite **3. Madde’ye dair 28 No’lu Genel Yorum’unda** kadınların özellikle iç ve uluslararası silahlı çatışma durumlarında cinsel ve cinsiyete dayalı şiddete, tecavüze ve kaçırılmaya karşı korunması için gerekli önlemlerin alındığından ilgili devletin Komite’yi haberdar etmesi gerekliliğinden bahsetmiştir (8 para). Devletlerin aynı zamanda yabancı uyruklu kadınların 13. Madde bağlamında sınırdışı işlemlerine karşı gerekli itirazları sunabilmelerini sağlamakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. **Bu bağlamda yabancı kadınlar sınırdışına itirazlarında cinsiyete dayalı şiddet ile ilgili de iddiada bulunabilirler (17 para).**

BM Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (İlgili maddeler: 2,3,7,11,13)

Taraf bir devletin sınırları içerisinde bulunan herkes sözleşmede tanınan haklardan yararlanma hakkına sahiptir ve bu kişinin düzensiz göçmen olması durumunda bile geçerlidir. Her ne kadar 1951 Mülteci Sözleşmesi taraf devletlere sözleşmedeki ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi için geniş bir takdir yetkisi tanımış olsa da **Türkiye de coğrafi sınırlamayı kaldırmadığı için hiç bir sığınmacıya mülteci statüsü tanımasa da, yine de sözleşmede sayılan hakların 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni tamamlayacak şekilde yorumlanması gerekmektedir.**

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin 20 No’lu Genel Yorumuna göre, vatandaşlık, sözleşmedeki haklara erişim için bir önkoşul olarak alınamaz (30 para).⁵ Aynı zamanda **18 No’lu Genel Yorum’a** göre de, 1951 Mülteci Sözleşmesi ile tüm mültecilere tanınan serbest meslek icra etme hakkı dışında, **mültecilerin entegrasyonunda önemli bir rol oynayan iş piyasasına erişim ve eğitim hakkı konularında vatandaşlarla aralarında bir ayrımcılık yapılmamalıdır.** Bu aynı zamanda mültecilerin yardım kuruluşları ve devlete olan bağımlılığını azaltma anlamında büyük önem taşımaktadır (31 para).⁶

Komitenin geçmişte genel yorumda bulunduğu hakların özü olarak nitelenenler örneğin, aç kalmama, suya ve diğer temel maddelere erişim, zorunlu ilaçlara erişim ve eğitim hakkı açısından temel eğitim standartlarını sağlama ödevini içermektedir.

Bir önceki başlıkta söz edildiği üzere 19 Eylül 2016 tarihinde **Göçmen ve Mülteciler Üzerine New York Deklarasyonu’nun** BM Genel Kurulu’nda kabul edilmesi ile sözleşmenin denetim organı Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, sözleşmedeki hakların göçmen ve mültecilere nasıl uygulanacağı konusunda bir açıklama yayınlamıştır.⁷ Bu açıklamaya göre, uluslararası toplum bir yandan savaş ve çatışma zulmünden kaçan kişilerin sorunlarına nasıl eğileceğine çözüm ararken, söz konusu kişilerin transit olarak buldukları ve/veya hedef olarak vardıkları ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanmaları da büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, **taraf bir devletin sınırları içerisinde bulunan herkes sözleşmede tanınan haklardan yararlanma hakkına sahiptir ve bu, kişinin düzensiz göçmen olması durumunda bile geçerlidir.**

⁵ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2009). **General Comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)**. 2 July 2009. E/C.12/GC/20. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1463>

⁶ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2006). **General Comment No. 18: The right to work**. 6 February 2006. E/C.12/GC/18. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1432>

⁷ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2017). **The Duties of States Towards Refugees and Migrants under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Statement**. 24 February 2017. E/C.12/2017/1. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1430>

Komite’nin 24 Şubat 2017 tarihli açıklamasında ayrıca sığınmacıların, özellikle de **“yalnız çocuklu kadın, LGBTİ+”** gibi hassas gruptan sayılanların **kaydının alınmasının** öneminden bahsedilmektedir. Komite **göçmen ve mülteci kadın ve kız çocuklarının cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet görme ve tacize uğrama ihtimallerinden dolayı hassas konumlarının altını çizmiş ve özellikle sınırdışı durumuna maruz kalmamak için bu konuda bildirimden kaçınabileceklerini ve devletin bu konuda gerekli özeni göstermesi gerektiğini ifade etmiştir** (16. Para).

BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (İlgili Maddeler: 1,2,5)

Bu sözleşme **tüm tematik sözleşmelerden önce kabul edilmiş ilk sözleşme** olması itibariyle önemlidir. Sözleşme’nin özellikle **5. maddesi evlenme, konut, eğitim, çalışma ve sağlık hakkı** açısından **“herkes için” “eşitlik hakkının” temel alınmasını ve ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Bu madde Türkiye’de bulunan göçmenler, sığınmacılar, geçici koruma altındaki Suriyeliler ve şartlı mülteciler için bağlayıcı niteliktedir.**

Sözleşme’nin izleme organı olan, Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Hakkında Komite’nin aldığı **30 No’lu Tavsiye Kararı**’na göre, taraf devletler, **özellikle de “barınma” başta olmak üzere “vatandaş ve vatandaş olmayanlar için yeterli barınma hakkının eşit bir şekilde garanti altına alınması ve ırk ayrımının mekânsal olarak önlenmesi, emlakçıların vatandaş olmayanlara karşı ayrımcı uygulamalarda bulunmaması için”** onların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını, kullanmasının önündeki her türlü engeli ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri almalıdır (29-32 para).⁸ Ayrıca Komite’nin 5. Madde ile ilgili **22 No’lu Genel Tavsiye Kararı** doğrudan 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü bağlamında alınmıştır. Buna göre, Komite daha önce aynı madde ile ilgili aldığı **20 No’lu kararının 48. Paragrafı’na** atıf yaparak, sözleşmenin taraf devletlere medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanımında ırk ayrımcılığını ortadan kaldırma ve yasaklama ödevi yüklediğini belirtmiştir.⁹

Türkiye periyodik olarak Komite’ye şimdiye kadar altı rapor sunmuş ve son rapor sunma tarihini de bir yıl kadar geciktirmiştir. 11 Ocak 2016 tarihinde Komite’nin vardığı sonuçlara konumuz açısından bakacak olursak, raporda **Suriyeli ve Iraklı mültecilere özel bir bölüm** ayrıldığını görmekteyiz (33. para vd.). Komite, devlet tarafından alınan önlemlere rağmen **mültecilerin ırkçı ayrımcılığa uğrama riskinden, Suriyelilerin yetersiz barınma koşullarına sahip olmasından, çalışma**

⁸ UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD). (2004). General Recommendation 30 Discrimination against non-citizens 23 February-12 March 2004, 64th session. CERD/C/64/Misc.11/rev.3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1461>

⁹ General recommendation XXII on article 5 of the Convention (Son Erişim Tarihi: 25.6.2020) on refugees and displaced persons, Forty-ninth session (1996), Contained in document A/51/18

izni sahibi olamamalarından, Suriyeli kadınların kamplarda insan ticareti ve şiddet mağduru olmalarından, Suriyeli çocukların anadillerine ve eğitime yetersiz erişiminden endişe duyduğunu ifade etmiştir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (İlgili Maddeler: 2, 22)

BM Çocuk Hakları Komitesi’nin aldığı (yargısal olmayan) yorum kararlarıyla mülteci hukukundaki **geri göndermeme ilkesinin** daha geniş bir kapsamda yorumlanabilmesi mümkün olabilmektedir. Sözleşmeyle, bu alanda kabul edilen **“çocuğun yüksek yararı”** ilkesi gereğince, mülteci çocuklar için geçerli olan **geri gönderme/sınırdışı etme yasağını ebeveynler**, konumuz açısından **anne olan kadınlar** açısından 22. madde bağlamında genişletmiştir.

BM Çocuk Hakları Komitesi’nin 16 Kasım 2017 tarihinde **BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi**’nin denetim organı olan aynı adlı komiteyle ortaklaşa yaptığı sözleşmenin **22. Maddesi’ne dair Genel Yorum**¹⁰ göre, taraf devletler Sözleşme’de tanınan hakları “çocuğun yüksek yararı” ilkesi gereği, ne kendilerinin ne de ebeveynlerinin mülteci, sığınmacı, vatansız, düzenli-düzensiz göçmen, kısacası göç ile ilgili statülerine bağlı olmaksızın uygulayacaklardır. Devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerinden kaçmak için sınır (kapısı), havalimanı, uluslararası sular ve transit alanlarda göç kontrolü mekanizmalarını devreye soktukları bilinmektedir. Bu anlamda egemenlik yetkisi altındaki herkesin, özellikle de kız çocuklarının haklarına saygı gösterme ve uygulama gerekliliği bu ortak Yorum ile tekrar vurgulanmıştır. **Öyle ki, sınırda durdurulan bir çocuk ve ailesi bu türden bir tehlikenin var olduğu bilinen bir ülkeye geri döndürülemez ve bu tehlikenin 1951 Mülteci Sözleşmesi tanımı gereği illa ki devletten gelmesi şartı aranmaz. Devlet dışı ajanların tehdidi veya devletin bu konudaki etkisizliği de mutlaka değerlendirmeye alınmalıdır.**

Komite özellikle çocuk göçmen ve sığınmacıları ilgilendiren hakların mutlaka iç hukuka yedirilmesi gerektiğini belirtir (9-13. Para). Komite ayrıca göç konusundaki veri eksikliğine ve bilgi toplanması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Yaş, cinsiyet, etnik köken, engellilik gibi kesişimsel ayrımcılığı ortaya koyabilecek veriler düzenli toplanmalı, BM denetim organlarına rapor edilmeli ve hak temelli bir analiz ile sivil toplum örgütlerinin de katılımı ile bu alanda göstergeler geliştirilmesi için çalışılmalıdır (16. para).

¹⁰ UN Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW). (2017). **Joint general comment No. 3 of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration**. 16 November 2017. CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1434>

BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (İlgili Maddeler: 1,3)

Mutlak yasak olan tek ve en temel uluslararası hukuk ilkesi, işkence yasağıdır. Mülteci hukukunda bu yasak **geri gönderme yasağının** temelini oluşturmaktadır. Kısa adıyla **BM İşkence Karşısı Sözleşme** 10 Aralık 1984 tarihinde kabul edilmiş ve 26 Haziran 1987’de yürürlüğe girmiştir. Taraf devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini izleme amacıyla 17. maddeyle **İşkencenin Önlenmesi Komitesi** kurulmuştur. **27 Aralık 2018 tarihli son rapora** bakacak olursak, 3. madde kapsamında, bir önceki rapor döneminde de vurgulandığı üzere, komite Türkiye’nin **geri gönderme yasağı kapsamında sığınma başvurusunda bulunanlara yeterli prosedürel¹¹ (ilticaya erişim, bireysel başvuruların değerlendirilmesi ve işkence görmüş sığınmacıların süreçte tanımlanması vb.) garantilerin sağlandığı yönünde devletten bir bilgi aktarımı olmadığını vurgulamıştır.¹²** Aynı zamanda 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne getirilen **coğrafi sınırlamanın kaldırılması için gerekli adımların atılması talep edilmiştir.** Komite’ye göre **kadınların özgürlüğünden yoksun bırakıldığı durumlarda, sağlık açısından tedaviye erişim, üreme sağlığıyla ilgili ve devlet dışı ajanların uygulayabileceği şiddet durumları konusunda daha hassas davranılması gerekir** (para. 21-22).

Komite’nin **2 No’lu Genel Yorumu’nda** da, **ayrımcılık yasağı** kesin bir dille vurgulanmıştır.¹³ Irk, renk, etnisite, yaş, dini inanç, siyasi düşünce, menşe ülke ve sosyal grup, **cinsiyet ve cinsel yönelim, transseksüel kimlik**, ruhsal veya diğer her türlü engellilik, sağlık durumu ayrımı yapılmaksızın, işkence riski altında bulunan **her tür hassas grubun, mülteci ve sığınmacılar dahil**, Sözleşme’ye göre **işkence ve kötü muameleden korunma yükümlülüğü doğrultusunda işkenceye karşı önleyici tedbirler kapsamında da değerlendirilmesi gerekir.** Komite bu konuda **devletlerin özellikle kadınlar konusunda yeterli bilgi vermediğini ve raporlama yapmadığını vurgulamıştır.** Komite’ye göre **cinsiyet** çok önemli bir faktördür. **Kadın ve kız çocukları özellikle özgürlüklerinden yoksun bırakılarak, göçmen statüsü, ırk, cinsel yönelim, vatandaşlık, din gibi kesşimsel birtakım belirleyici faktörler nedeniyle kötü muamele ve işkenceye daha açık hale gelebilirler.**

Komite **3. No’lu genel Yorumu’nda** da sığınmacı ve mülteciler dahil hassas gruptan sayılabileceklerin rehabilitasyon imkanlarına erişiminin sağlanması gerekliliğinden

¹¹ Kadın başvurucular açısından standartların neler olması gerektiği ile ilgili ilkeler 1951 Mülteci Sözleşmesi başlığı altında aktarılacaktır.

¹² UN Committee Against Torture. (2008). **Specific information on the implementation of articles 1-16 of the Convention, including with regard to the Committee’s previous recommendations.** 27 December 2018. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1894>

¹³ UN Committee Against Torture. (2008). **General Comment No. 2 Convention Against Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.** 24 January 2008. CAT/C/GC/2. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1893>

söz etmektedir (para. 15).¹⁴ Komite’nin **4 No’lu Yorumuna** göre, **geri gönderildiği takdirde hayatı risk altında olan kişi, risk devam ettiği süre sınırdışı edilemez. İdari gözetime almak bu durumda istisnai ve son tercih olmalıdır. İdari gözetime almanın haklı bir gerekçesi olmalı ve düzenli olarak bu karar bir otorite tarafından değerlendirilmelidir** (para. 9-14).

Sözleşmeye getirilen ek bir protokolle 2006 yılında **BM İşkenceyi Önleme Alt-Komitesi (SPT)** kurulmuştur. SPT’nin en önemli özelliği taraf devletlerde özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin bulunduğu tüm mekanlara ziyarette bulunma yetkisinin olmasıdır. **Türkiye bu protokole de taraftır.** Taraf olan devlet işkenceye karşı caydırıcı etkide bulunacak ulusal bir önleme mekanizması oluşturmakla da yükümlüdür. **Bu kurumun göçmen ve mültecilerin tutulduğu, geri gönderme merkezi dışında havaalanı, polis ve jandarma karakolu gibi mekanlara da habersiz ziyaret yetkisi bulunmaktadır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)** BM’ye bu Protokol kapsamında ulusal önleme mekanizması olarak bildirilmiştir. SPT Türkiye’yle ilgili ilk periyodik raporunda **ulusal önleme mekanizmasının zayıflığını** vurgulamıştır.

BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) (İlgili Maddeler: 1, 2, 3, 4, 6, 10, 11, 12, 14, 15, 16)

Bu sözleşmenin amacı bakımından "**kadınlara karşı ayrımcılık**" terimi **siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir.**

Sözleşme’nin 17. maddesiyle **Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi** kurulmuştur. Sözleşmeye **Ek İhtiyari Protokol’ü** Türkiye 2000 yılında imzalayıp, 30 Temmuz 2002 tarihinde onaylamıştır. Bu Protokolün getirdiği iki önemli yenilik "bireysel şikâyet mekanizması" ve komiteye tanınan 'inceleme' yetkisidir.

Türkiye Sözleşme’ye taraf olduğundan beri 7 kez periyodik rapor sunmuştur. Bu raporlardan Komite tarafından en son değerlendirilen 25 Temmuz 2016 tarihli olana bakacak olursak, 14. paragraftan itibaren mülteci ve sığınmacı kadınların durumu ele alınmaktadır.¹⁵ 2016 yılı için Komite, kampların hijyen, sağlık, kız çocukların eğitim hakkının sağlanmaması, gıda-barınma-ısınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmaması

¹⁴ UN Committee Against Torture. (2012). General Comment No.3 Convention Against Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. 13 December 2012. CAT/C/GC/3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1436>

¹⁵ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2016). Concluding observations on the seventh periodic report of Turkey. 25 July 2016. CEDAW/C/TUR/CO/7. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1437>

ve ekonomik açıdan kendine yeterli olma açısından imkân sağlamaması konularında bir değerlendirmesini yapmıştır. **Komite özellikle 15-20 yaş arası mülteci kız çocuklar ve genç kadınların temel ihtiyaçlarını karşılamak için fuhuşa sürüklenmeleri, kadın mültecilerin gördükleri şiddetin ve özellikle de cinsel şiddetin devlet tarafından rapor edilmemesi ve bu ihlallere karşı gerekli destek mekanizmalarının yokluğu** konusunda uyarıda bulunmuştur. Komite **mülteci kadın ve kız çocuklarının Türkiye ve Suriyeli erkeklerle zorla evlendirilmesi, sosyoekonomik veya koruma amaçlı ikinci evliliklerin yapılması** gibi sorunların çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Komite’nin, **30. No’lu Genel Tavsiye Kararı’nda**;¹⁶

...Sığınmacı kadınların ilticaya erişimde yaşadıkları diğer bir önemli sorun 1951 Sözleşmesi’nin erkek odaklı kuruluşu nedeniyle cinsiyet temelli zulmü ispat noktasında olabilmektedir. Bu konuda ilgili (sınırdaki görevli) personelin eğitimi büyük önem taşımaktadır. (...) Bireysel olarak kadın mülteci ve sığınmacıların kaydının alınması çok önemlidir. Bu ilerde evlenme, boşanma ve doğacak çocukları açısından da sorun çıkmasına engel olacaktır. Cinsiyete dayalı şiddet gibi zorla ve küçük yaşta evlilikler de cezalandırılmalıdır. Bu durum kadınların özgürce eşlerini seçme haklarına engel teşkil eder. Ayrıca zorla hamilelik ve kürtaj da sözleşmede düzenlenen haklara aykırıdır (para. 62-64).

Komite’nin bu konudaki bir diğer önemli metni **32 No’lu Genel Tavsiye Kararı’dır**.¹⁷ **Komite özellikle kadınların yerinden edilme, sığınma arama, entegrasyon, geri dönüş ve yeniden yerleştirme deneyimlerinin ve vatansız olanların yaşadıkları göz önüne alındığında, devletlerin temel ödevinin kendi yargı yetkisi içerisindeki sığınma arayan, mülteci ve vatansız kadınların bu sözleşmedeki haklarının devlet ve özel kişiler tarafından ihlal edilmemesinden sorumlu olduğunun altını çizmektedir (para. 7). Komite sığınma arama ve mültecilikte, kadınlara karşı şiddetin kadınlara yönelik yasaklanmış ayrımcılık türleri arasında en ağır şekillerinden biri olduğunun altını çizmiştir. Bu türden bir şiddet; kadın sünneti, zorla evlendirme, sözde namus cinayetleri ve buna bağlı ölüm tehditleri, kadın ticareti, asit saldırıları, tecavüz, diğer her türlü cinsel saldırı, ciddi formda ev içi şiddet, ölüm cezası, adalet sisteminden kaynaklı diğer türde fiziksel şiddet, feminist veya diğer türde fikirlere sahip olmaktan kaynaklı siyasi ve dini zulüm, toplumsal ve ahlaki normlara göre dayatılan cinsiyet kalıplarının dışına çıkmak ve bundan ötürü cezalandırılmak**

¹⁶ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2013). **General recommendation No. 30 on women in conflict prevention, conflict and post-conflict situations**. 1 November 2013. CEDAW /C/GC/30. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1438>

¹⁷ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2014). **General recommendation No. 32 on the gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women**. 5 November 2014. CEDAW/C/GC/32. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1439>

olabilir (para.15). Toplumsal cinsiyet temelli sığınma başvuruları ırk, etnisite, din veya inanç, sağlık, yaş, sağlık, sınıf, kast ile birlikte lezbiyen, biseksüel ve transseksüel olma (LGBTI+) gibi farklı kimlik özellikleriyle keşilebilir (para. 16)

BM Engellilerin Hakları Sözleşmesi (İlgili Maddeler: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 34)

Sözleşme 34. maddesiyle **Engelli Hakları Komitesi** kurulmuştur. Türkiye’nin bir sonraki rapor dönemi Ekim 2023’tür. 2015 yılındaki rapora Komite’nin verdiği yanıtı¹⁸ engelli mülteci kadınlar açısından bakacak olursak, Komite diğer BM sözleşme organı komitelerin yorumlarındaki gibi Türkiye’nin bu konuda çok az bilgi sağlamasından endişe duyduğunu ifade etmiştir. İltica ve mülteci statüsü belirleme süreci boyunca prosedürel olarak ne gibi olanaklar sağlandığı konusunda yeterli ülke bilgisi yoktur. Komite engelli sığınmacı ve mültecilerin hakları konusunu STK’lar ile birlikte ele alan ve onlara destek mekanizması öneren kamu politikalarının yokluğuna da dikkat çekmiştir (para. 38). **Komite, özellikle engelli mültecilerin yaş, cinsiyet ve etnik köken bilgisinin ayrıştırılarak tutulması gerektiğini, iltica süreci boyunca onlar için prosedürel haklar konusunda hizmet verecek kabul merkezleri olması gerektiğini, barınma ve diğer haklar konusunda anlayabilecekleri bir şekilde (işaret dili gibi) bilgi verilmesi gerektiğini, erişim için teknik destek sağlanmasını ve barınma imkanının kamu kurumları tarafından bir politika olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir (para.39).**

Komite, Sözleşme görece yeni olduğu için çok fazla genel yorum kararı almamıştır. **3 No’lu Genel Yorumu¹⁹ kadın ve kız çocuklarına** ilişkindir. Bu metne baktığımızda, daha önce de bahsettiğimiz **kesişimsel ayrımcılığın** tanımı yapılmış ve bunun için dikkate alınması gereken faktörler arasında **göçmen, sığınmacı veya mülteci statüsüne sahip olan kadınlar** da sayılmıştır. Engelli kadınlar homojen bir grup değildir (para.4). Engelli mülteci ve sığınmacı kadınlar fazladan zorluklarla karşılaşır. Özellikle sağlık sistemi söz konusu olduğunda bu ayrımcılık daha da katmerlenir (para. 39). Aynı şekilde şiddete uğrama ihtimalleri de diğer engelli kadınlardan daha yüksek olabilir (para. 49).

Komite’nin bir diğer genel yorumu da **6 No’lu eşitlik ve ayrımcılık yasağı** üzerine olandır.²⁰ Bu yorumda da farklı olarak, yüksek sayıda sığınmacı ve mülteci ve göçmen alan ülkelerin, **engelli kadın ve kız çocuklarının formel hukuki başvuru mekanizmasına erişimini kolaylaştıracak önlemler almaları gerektiği** ve özellikle de psiko-sosyal ve zihinsel engelleri olanların daha da dikkatle kabul ve

¹⁸UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2018). **Concluding observations on the initial report of Turkey**. 1 October 2019. CRPD/C/TUR/CO/1. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1440>

¹⁹ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2016). **General comment No. 3 (2016) on women and girls with disabilities**. 25 November 2016. CRPD/C/GC/3. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1442>

²⁰ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2018). **General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. Committee on the Rights of Persons with Disabilities**. 26 April 2018. CRPD/C/GC/6. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1441>

iltica sistemine erişiminin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. **İltica alanında koruma hizmetleri mutlaka engelli, cinsiyet ve yaş duyarlı olmalıdır** (para. 73/p).

1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (İlgili Maddeler: 1, 7, 22, 31, 33)

Türkiye yukarıda sırasıyla açıkladığımız BM tematik sözleşmelerine taraftır. **Tüm bu kararlardan ve yorumlardan çıkarılabilecek norm ve standartlar, Türkiye’nin 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlamayla uygulaması yüzünden çok önemlidir. Türkiye’nin bu sınırlaması nedeniyle sağladığı uluslararası koruma, üçüncü bir ülkeye yerleştirme gerektirmesi nedeniyle geçici niteliktedir.**

Sözleşme’ye taraf olan devletlere tanınan bir seçenek olan coğrafi sınırlama 1967 yılında kabul edilen Ek Protokol’e taraf olmasına rağmen, eğer devlet tarafından bildirimde bulunulmadığı takdirde geçerliliğini korumaktadır. Sözleşme toplumsal cinsiyet açısından, kabulünden bugüne dek ‘kadın mültecilerin’ sadece kadın olmaktan kaynaklanan ülkeyi terk etme/kaçma nedenini mülteci statüsü almak için bir kriter olarak tanımlamamıştır. Bu konuda mülteci statüsü almak için sözleşmede sayılan beş kriterden **“belli bir sosyal gruba mensubiyet”** esas alınmaktadır.

Sözleşmedeki mülteci tanımı **beş kriterden birinin kapsamına girmeye dayandırılmıştır ve zulüm gören ya da bu risk altında olan kişinin yaşadığı ülkenin toprakları dışında bulunması gerekmektedir. Bu statü bireysel görüşme sonucunda subjektif ve objektif risk değerlendirmesi sonucu tanınmaktadır. BMMYK El Kitabı’nda bir kimsenin sözleşmedeki tanıma uygun kriterleri taşıdığı andan itibaren mülteci sayıldığı, bu nedenle de mülteci statüsünün “açıklayıcı” nitelikte olduğu kabul edilmektedir. Devletlerin ya da BMMYK’nın sığınmacılarla yaptığı RSD görüşmelerinden ve bireylere tanıdığı statülerden bağımsız olarak 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde sıralanan beş sebebe dayalı olarak haklı zulüm korkusu altında yaşadığı yerin dışında bulunan ve oraya geri dönemeyen kişiler bu durum olduğu andan itibaren mülteci sayılmalıdır.**

BMMYK Tüzüğü’nün 9. maddesinin izin verdiği üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararlarıyla mülteci tanımı genişletilerek BMMYK’nın yetki alanı artırılmıştır. Sonuç olarak günümüzde, BMMYK Tüzüğü, BM Güvenlik Konseyi, Konsey ve **ExCom** kararlarıyla mülteci tanımına dahil edilen gruplar; dar ve geniş anlamda **mülteciler, vatansızlar, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler zulüm tehdidi altında olduğu için yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan ve ülkesinden kaçan ya da ülkesinde yerinden edilen ve ayrıldığı bölgeye geri dönmek istemeyen herkesi** kapsamaktadır.

Kadın mülteciler açısından BMMYK tarafından ve Türkiye’de (RSD), statü belirleme mülakatlarında esas alınması gereken ilkeler, **Cinsiyet Temelli Zulüm Üzerine**

İlkeler ile **1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne Göre Madde 1A(2) Kapsamında Belli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Üzerine İlkeler**’dir. Ayrıca ilk kez 1991 yılında yayınlanan ve 2008 yılında güncellenen **Kadın ve Kız Çocuklarının Korunması El Kitabı** bu konuda yol gösterici niteliktedir. **Cinsiyet Temelli Zulüm Üzerine İlkeler** uyarınca, BMMYK açıkça sözleşmede tanımlanmasa da **cinsiyetin de zulüm** için bir temel sayılması gerektiğini belirtmiştir.

2. Avrupa Konseyi Belgeleri

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İlgili Maddeler: 1, 3, 4, 5, 13, 14)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) insan haklarında birinci kuşak olarak nitelendirdiğimiz kişisel, siyasal hakların sınırlı bir bölümünü korumaktadır. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile bu sözleşmeye ek Birinci Protokol’de tanınmış haklardan ve özgürlüklerden başka haklar ve özgürlükler tanıyan 16 Eylül 1963 tarihli **Protokol No. 4**’ü Türkiye 19 Ekim 1992’de imzalamasa da onaylamadığı için taraf değildir. 22 Kasım 1984 tarihli **Protokol No. 7** Türkiye tarafından 14 Mart 1985’te imzalanmış ve 1 Ağustos 2016’da onaylamıştır. 4 Kasım 2000 tarihli **Protokol No. 12** ise 14 Nisan 2001’de imzalanmış ancak onaylanmadığı için ona da taraf olunmamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Konuyla İlgili İçtihadı

AHİM’in 31 Ağustos 2020’de güncellenen ayrımcılık yasağı içtihadını açıkladığı kitapçığında, sığınma arama hakkına yer vermese de burada göçle ilgili verilen kararlar ortaya koymuştur (para. 213-216).²¹ Mahkeme, ısrarla sözleşmenin bir yabancıya başka bir ülkenin topraklarına girme yetkisi vermediğini vurgulamıştır. Yine de **aile birleşimi veya çocukların ebeveynleriyle ilişkisi** söz konusu olduğunda, vakanın sözleşme ve protokollerinin kapsamına girebileceğini kabul etmiştir. Sözleşme’nin özel ve aile hayatına saygıyı düzenleyen 8. Maddesi aile birleşimini gerekli kılmasa da uygulanan bir göç kontrolü mekanizması ayrımcılık yasağı ile birlikte bu hakkın ihlali anlamına gelebilir (Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom, 1985, § 71; Biao v. Denmark [GC], 2016, § 118). Hatta 2016 yılında aldığı bir kararda ulusal içtihadın heteroseksüel çiftler için izin verip, homoseksüel çiftler için aile birleşimine izin vermemesini de ayrımcılık yasağına aykırı bulmuştur (Pajić v. Croatia).

²¹ Council of Europe/European Court of Human Rights. (2021). **Guide on Article 14 of the Convention (prohibition of discrimination) and on Article 1 of Protocol No. 12 (general prohibition of discrimination)**. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1443>

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) (İlgili Maddeler: 4, 60, 61)

Sözleşme metni kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, kadınların her türlü şiddetten korunması, kadınlara yönelik şiddetin faillerin kovuşturulması, yargılanması ve cezalandırılması için yüksek standartlar belirlemektedir ve bu sözleşmenin iç hukukta geçerli olması nedeniyle, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin mülteci tanımında geçen **zulüm** ifadesinin artık Türkiye’de **toplumsal cinsiyete dayalı** bir şekilde yorumlanması gerekmektedir.

İstanbul Sözleşmesi’nin 60. maddesine göre, iltica başvurusu yapanlar için toplumsal cinsiyete duyarlı **kabul usullerinin** yanı sıra **kadın çevirmen gibi** destek hizmetlerinin sağlanması ve toplumsal cinsiyet yönergelerinin ve mülteci statüsünün belirlenmesi ve uluslararası koruma başvurusunu da kapsayan **toplumsal cinsiyete duyarlı sığınma usullerini** geliştirmeye yönelik gerekli hukuki veya diğer tedbirlerin alınması gerekir. **61. maddeye göreyse, taraf devletler statü ve ikamet durumuna bakmaksızın, korumaya muhtaç, ‘kadına yönelik şiddet’ mağdurlarının hayatlarının risk altında olabilecekleri veya işkenceye, insanlık dışı muameleye veya cezalandırılmaya maruz kalabilecekleri hiçbir ülkeye hiçbir durumda iade edilmeyeceklerini** güvence altına almak için gerekli, yasal ve diğer önlemleri almak zorundadır.

GREVIO’nun ilk değerlendirme dönemi 2016’da başlamış ve Türkiye de ilk raporunu 2017’de sunmuştur. GREVIO Türkiye raporundan sığınmacı ve mülteci kadınlarla ilgili en önemli kısımlar şöyledir: **Sosyal hizmet görevlileri ve tercümanlar dahil, kadın sığınmacılar ve mültecilerle çalışan personelin Madde 15’te gerekli görüldüğü üzere konuyla ilgili çok az eğitim aldığı görülmektedir. Eğitim eksikliği, prosedürün farklı düzeylerinde yansımakta olup bu durum kadın sığınmacılara ilişkin alınan kararların ve sunulan hizmetlerin kalitesini zayıflatabilir (para. 121). Mülteci nüfusu dahil olmak üzere çocuk yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi için kapsamlı politikalar ve önlemler geliştirilmesi gerekmektedir (para.245). Göç ve iltica alanında, İstanbul Sözleşmesinin temel koşulu, ikametgah durumu yasalarının ve iltica prosedürlerinin, istismar edildiği ilişkiler yaşayan ya da cinsel şiddete, sömürüye ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin diğer biçimlerine maruz kalan kadınların gerçeklerinin arka plana atılmamasını sağlamaktır. Buna göre iltica prosedürleri, toplumsal cinsiyete duyarlı olmalı, kadınların hikayelerini tam olarak açıklamasına izin vermeli ve zulmün sebepleri toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanmalıdır. Bu ancak, sığınmacılar için mevcut kabul prosedürlerinin ve destek hizmetlerinin, kadın mağdurların ihtiyaçlarına veya şiddet riskine karşı duyarlı olması durumunda başarılabilir (Madde 60) (para.321).**

Her ne kadar YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde, **kadına yönelik şiddeti bir zulüm biçimi olarak açıkça tanımasa da yetkili makamlar, bu türden şiddet mağdurlarının, “belirli bir sosyal grup” üyeliği nedeniyle zulüm görme korkusuna sahip kişiler olarak düşünülebileceğini belirtmektedir** (para. 339). **Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve mevcut yardım hizmetleri hakkında kadınlara ve kız çocuklarına bilgi sağlanmasını da içeren toplumsal cinsiyete duyarlı kabul prosedürlerinin geliştirilmesi, mağdurların korumaya erişimini sağlamak konusu kilit önem taşır.** Türkiye’den toplumsal cinsiyete dayalı şiddete bağlı nedenlere dayanarak sığınma taleplerinin ne sıklıkla karşılandığını veya bu taleplerin kaçının reddedilebileceğini gösteren herhangi bir **veri bulunmamaktadır** (para. 342).

İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve (Komitesi CPT)

1989 yılında kabul edilen İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi esas olarak, kısa adıyla Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) olarak ifade edilen denetim mekanizmasını kuran sözleşmedir. CPT özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerin nasıl bir muameleye tabi tutulduklarını değerlendirmek üzere gözetim yerlerine ziyaretler düzenler, ayrıca tematik standartlar belirler. Gözetim yerleri, ceza ve ıslahevleri, polis karakolları ile konumuz açısından önemli olan yabancı uyruklu göçmen, sığınmacı ve mültecilerin tutulduğu merkezleri içermektedir. İlk olarak “Gözetim Altında Tutulan Yasadışı Göçmenler”²² bilgi notuna bakarsak, yabancı uyruklu bir kişi, ülkeye yasa dışı yollardan girdiği, yabancılar yasasını ihlal ettiği (iddiasıyla) için özgürlüğünden yoksun bırakılabilir. Bu gözaltı, Avrupa Konseyine üye devletlerin çoğunda idari bir gözaltı türü olan **“göçmenlerin gözaltına alınması”** olarak nitelendirilir. En önemli sorunlardan biri, idari gözetime alınanların sığınmaya erişiminde yaşanmaktadır. Yasadışı göçmen olarak muamele gören bu kişilerin iltica sistemi ve başvuru yolları (prosedürel haklar) konusunda bilgilendirilmesi gerekir. **“Sığınmacılar” (iltica başvuruları reddedildiğinde ve ülkedeki oturma izinleri iptal edildiğinde bu tanıma girmelerine rağmen) “yasa dışı göçmen” değillerdir.** Sığınmacılar, başvurularının sonucunu beklerken, istisnai bir önlem olarak özgürlükleri kısıtlandığında, onlara, statüleriyle uyumlu, yasa dışı göçmenlere verilen güvencelerin ötesinde bir dizi güvence sağlanmalıdır. CPT kişilerin yabancılar yasası kapsamında bir **zaman sınırlaması olmadan** ve belirsiz bir özgür kalma beklentisiyle **uzun süre gözaltında tutulmasının kolaylıkla insanlık dışı muamele** olarak değerlendirilebileceği görüşündedir.

İşkence kurbanlarını ve hassas durumdaki diğer kişileri tespit etmeyi hedefleyen özel tarama prosedürleri uygulanmalı ve onlara uygun bakım

²² Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT). (2017). **Gözetim Altında Tutulan Yasa Dışı Göçmenler**. Mart 2017. CPT/Inf (2017) 3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1449>

sağlanmalıdır. ‘Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kadınlar’²³ bilgi notuna bakarsak, devletin özgürlüğünden mahrum insanlar için üstlendiği bakım görevi, bu kişileri onlara zarar vermek isteyebilecek kişilere karşı korumayı da içerir. **İlke olarak, özgürlüğünden mahrum kadınlar, aynı kurumda kalan erkeklerden fiziksel olarak ayrı yerlerde tutulmalıdır.** Komite, **özgürlüğünden mahrum kadınların ihtiyaçlarının erkeklerinkinden önemli ölçüde farklı olduğuna, hijyen ve sağlıkla ilgili konulara da dikkat çekmektedir** (para.30).

B. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Normların Sıralanması

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde kadın ve kız çocuğu mülteciler açısından tekrar eden birtakım **normlar** belirlenmiştir. 1951 Sözleşmesi’ne Türkiye’nin koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle **bir uygulama boşluğu** bulunmaktadır. Bu nedenle de alanda, özellikle de **kadın mülteciler üzerine izleme ve hak temelli bir mücadele verilebilmesi, ihlallerin önlenbilmesi ve uygulamada iyileştirmeye gidilebilmesi** için üzerinde geniş kesimlerce uzlaşılan birtakım normların her zaman akılda tutulması yerinde olacaktır. 1951 Sözleşmesi’ne Türkiye’nin koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle **bir uygulama boşluğu** bulunmaktadır. Bu nedenle de alanda, özellikle de **kadın mülteciler üzerine izleme ve hak temelli bir mücadele verilebilmesi, ihlallerin önlenbilmesi ve uygulamada iyileştirmeye gidilebilmesi** için üzerinde geniş kesimlerce uzlaşılan birtakım normların her zaman akılda tutulması yerinde olacaktır. Bunlar; **eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, kesişimsel ayrımcılık yasağı, geri gönderme yasağı, cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı**dır.

²³ Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) (2000). **Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kadınlar**. 2000. CPT/Inf(2000)13-part <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1450>

1. Standartların ve Ölçütlerin ve İyi Örneklerin Belirlenmesi

Tüm Göçmen, Mülteci, Vatansız ve İnsan Ticareti Mağduru, Kişilerin İnsan Hakları Üzerine Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Komisyonu’nun Yayınladığı İlkeler

Tüm göçmen, sığınmacı, mülteci, vatansız ve hatta insan ticareti mağdurlarını kapsamaktadır ve 7 Aralık 2019’da ilan edilmiştir. İlkeler, ilke olduklarından bağlayıcı değildirler ama göçmen ve mülteci tanımından, uluslararası korumaya ve refakatçili ve refakatçisiz küçüğe kadar pek çok tanımını ilk kez toplu olarak içinde barındırmaktadır ve alanda tüm bu gruplar için ortak standartlar çıkarmaktadır.²⁴

İlke 8: Toplumsal cinsiyet perspektifi ve farklılaştırılmış yaklaşım, İlke 12: Ayrım Yapmama ve Eşit Koruma, İlke 13: Damgalama, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlüğü önleme ve bunlara karşı koruma, İlke 14: Şiddetin tüm biçimlerinin yasaklanması, İlke 16: Hassas/savunmasız durumdaki göçmenlerin korunması, İlke 22: Uyrukluk hakkı, İlke 24: Evlilik ve vatandaşlık, İlke 26: Vatandaşlığa Kabul, İlke 55: Sığınma ve İltica, İlke 57: Uluslararası korumaya ihtiyacı olan kişilerin tanımlanması, İlke 61: Ailelerin ayrılmasının yasaklanması

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

1995 yılında Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı kabul edilmiş ve kadın hakları ve kadına karşı şiddet üzerine on iki alan belirlenmiştir. Pekin Eylem Platformu CEDAW Komitesi’ni izleme yapması için görevlendirmiştir. Pekin Konferansı’ndan beri her beş yılda bir devletlerin bu konudaki taahhütlerine uyumu için de BM Kadının Statüsü Komisyonu sorumludur.

Dünya genelinde 2020 itibariyle BM, Afrika Birliği Örgütü ve Amerikan Devletleri Örgütü ve Türkiye’nin de dahil olduğu Avrupa Konseyi içerisinde kadın hakları üzerine yedi adet mekanizma bulunmaktadır. Bütün bu mekanizmalar taraf devletlerinden **Pekin Eylem Planı’nı** da dikkate almalarını talep etmektedir. Mekanizmalar kompleks bir ilişki içinde birbirini tamamlar niteliktedir. **Eylem Planı’nın 25. yılı için hazırlanan analize** kadın mülteciler açısından bakarsak şu ifadeler dikkat çekmektedir:²⁵

Kadınların toplumsal cinsiyete bağlı şiddetten korunmasında kesişimselliğin kabul edilmesi ve ele alınması gerekir. Kadınların şiddet deneyimleri ırkları,

²⁴ Inter-American Commission on Human Rights (2019). **Inter-American Principles on the Human Rights of All Migrants, Refugees, Stateless Persons and Victims of Human Trafficking**. Resolution 04/19 approved by the Commission on December 7, 2019. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1451>

²⁵ UN Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, with the Office of the High Commissioner for Human Rights. **25 Years In Review of the Beijing Platform for Action - OHCHR**. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1452>

renkleri, dinleri, siyasi veya başka görüşleri, eürit veya sosyal kökenleri, mülkleri, medeni durumları, cinsel yönelimleri, HIV/AIDS durumları, göçmen veya sığınmacı statüleri, yaşları ve engellilik durumları gibi etkenlerle şekillenmektedir. Sonuç olarak müdahaleler belirli kadın gruplarının hedeflendiği uygun önlemleri içermelidir.

COVID 19 pandemisinde İnsan Hareketliliği ve İnsan Hakları Göçmenler, Mülteciler ve Diğer Yerlerinden Edilmiş Kişilerin Korunması İçin İlkeler ve Standartlar

1. Eşit muamele ve ayrımcılık yapmama: **COVID-19’a müdahale eden devlet politikaları göçmenlik veya vatandaşlık durumlarından veya yerlerinden edilmelerinden bağımsız olarak tüm bireylere eşit ve ayrımcılık içermeyen bir tedavi garanti etmelidir.**

3. Damgalama, ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadelede devletin yükümlülükleri: **Devletler, söz konusu damgalamanın milliyet veya göçmenlik durumuyla ilişkili olduğu durumlarda, kendi eylemlerinin veya başkalarının eylemlerinin bireyleri damgalamadığından veya kendi asıl ya da algılanan sağlık durumları nedeniyle kişilere karşı şiddeti kışkırtmadığından emin olmalıdır.**

11. Toplumsal cinsiyetle ilgili değerlendirmeler: **Devletler yerlerinden edilmiş kadınların, kız çocuklarının ve cinsiyet uyumsuzluğu olan insanların haklarının korunmasını sağlamalı ve (COVID-19 Pandemisi bağlamında) onların sağlığına, güvenliklerine, sağlık durumlarına yönelik tehditleri belirlemeli ve azaltmalıdır.**

BM Küresel Mülteci Mutabakatı

19 Eylül 2016 tarihinde BM Genel Kurulu tarihinde ilk kez Göçmen ve Mülteciler Üzerine New York Deklarasyonu kabul edildi. Bu belge daha ziyade var olan hukuki sözleşmelerin önemini tekrar altını çiziyor ve iki yeni küresel mutabakat hazırlanmasını öngörüyordu; bu mutabakatlardan birinin mülteciler üzerine, diğerinin ise güvenli, kurallı ve düzenli göç üzerine olması planlandı. **Fakat her iki mutabakat da, hukuken bağlayıcı olmayacak, taraf olan devletlere sadece ulusal düzeyde politika oluşturma anlamında yol gösterici bir nitelik taşıyacaktı.**

Mülteci Mutabakatı **cinsiyet konusundaki taahhüdünü en başta, eylem programı’nda yapmakta ve bunun cinsiyet eşitliğini desteklemek, kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmek, her türlü cinsel ve cinsiyete dayalı şiddeti, insan ticaretini, cinsel sömürü ve taciz ile kötü pratikleri sonlandırmak olduğunu belirtmektedir.** İlgili 82. paragrafta **nüfusa kayıt ve doğum kaydı** devletlerin topraklarında yaşayan insan sayısı hakkında doğru bilgiye sahip olmasına yardımcı olur ve **sığınmacı kadınlar, kız çocukları ve özel ihtiyaçları olan diğerleri de dahil olmak üzere koruma ve çözümler için önemli bir araçtır denilmektedir.**

92. paragraftaysa; risk altındaki kadınlar ve kız çocukları da dahil olmak üzere **yeniden yerleştirilen sığınmacılar için güçlü kabul ve entegrasyon hizmetlerine yatırım yapmaktan söz edilmektedir.** 106. paragraftaysa; devletler ve ilgili paydaşların, **kadınlar, engelli insanlar ve gençler de dahil olmak üzere sığınmacıların** global sığınmacı forumlarına anlamlı katılımlarını ilerlemeyle ilgili perspektiflerinin dahil edilmesini de sağlayarak kolaylaştıracaktır denilmektedir.

IV. Türkiye Bağlamının Mevcut Durum Analizi

A. Türkiye Bağlamında İltica Alanındaki Hakların Gelişimi

Bu bölümde, raporda sunulmuş olan insan hakları sözleşmeleri, onların denetim organları ve aldıkları kararlar doğrultusunda mülteci kadınlara ilişkin kullanılan ve sıklıkla altı çizilen normların Türkiye’deki (kadın) mültecilere dair mevzuat ile ne kadar uyumlu oldukları incelenecektir. Öncelikle belirtilmesi gereken nokta alandaki temel kanun olan **YUKK’ta kadın mültecilere ilişkin özel bir düzenleme bulunmamasıdır**. Temel haklar üzerine olduğu için kanunla düzenlenmesi gereken **geçici koruma da bir yönetmelikle düzenlenmiştir ve yönetmelikte de kadınlarla ilgili özel hükümler bulunmamaktadır**. YUKK da Geçici Koruma Yönetmeliği de kadınları ve toplumsal cinsiyete dair düzenlemelerini **“özel ihtiyaç sahibi grubu”** tanımlaması içinde yapmıştır. Bu aslında açıkladığımız üzere, 1951 Mülteci Sözleşmesi çerçevesine uygun ama eksik bir yaklaşımdır. İnsan hakları hukukunun tamamlayıcılığı tartışmasından hareketle, **İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. maddeleri iç hukuk hükmü olarak tüm iltica süreci boyunca uygulanmalıdır**. Bu da toplumsal cinsiyete duyarlı ülkeye kabul usullerinin ve destek hizmetlerinin oluşturulmasının yanı sıra, toplumsal cinsiyet yönergelerini ve mülteci statüsünün belirlenmesi ve uluslararası koruma için başvuruyu da kapsayan, toplumsal cinsiyete duyarlı sığınma usullerini oluşturmak demektir. İlticaya erişim aşamasından itibaren, daha sınırdaki kadınların karşılaştıkları ilk personelden, başvurusunu alan ve mülteci statüsü belirleme işlemini gerçekleştiren kişiye kadar tüm personelin ve hatta alanda destek hizmeti sunan ve haklar konusunda mültecilerin birebir muhatap olduğu herkesin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde bahsi geçmese de **“kadına karşı şiddet”** mültecilik için sayılan zulüm tehdidi içinde değerlendirilmelidir. Aynı şekilde **şiddet mağduru (devlet dışı özel kişi veya ajanlardan gelse bile)** bir kadın hayatının tehlikede olacağı bir ülkeye kesinlikle **geri gönderilmemelidir**.

Ülkeye kabul koşulları açısından bakarsak, CEDAW’ın yorum kararları ve GREVIO’nun Türkiye raporunda da belirtildiği üzere, şiddet görmüş bir kadın ve/veya kız çocuğunun sınırdaki bu konuda korumaya alınması, ilticaya erişiminin kolaylaştırılması büyük önem taşımaktadır. Düzensiz giriş yapmış olsa da kadın sığınmacıların (idari) gözetime alınması (havalimanı ve karakollar dahil) hem CPT hem de CEDAW açısından son çare olmalıdır. **Kadına karşı şiddetin (türlü biçimleriyle) koruma gerektiren bir zulüm biçimi** olduğu bilgisi kadınlara mutlaka verilmelidir. Kadınlarla ilgilenen personelin özellikle kadın olması, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet konusunda eğitim almış olması gerekmektedir.

Özellikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet yasağı gereği, kadın başvuru sahibinin aile bireylerinin yanında anlatamayacaklarını kendini rahat hissedeceği bir ortamda, bu konuda eğitilmiş kadın personele anlatabilmesi sağlanmalıdır. Ancak yine bu konuda mevzuatta özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Uluslararası koruma başvuru süreci ve geçici korumanın devamında **kadınların ve kız çocuklarının şiddetten ve kötü muameleden korunması, şiddetle ülke içinde karşılaşmaları halinde gerekli hukuki, psiko-sosyal ve şiddetten korunma amaçlı mekanizmalar hakkında** toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitlik normları açısından yapılmış bir düzenleme ilgili mevzuatta bulunmamaktadır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi **mülteci ve sığınmacılara barınma sağlama konusunda devlete ödev yüklemektedir.** Irk Ayrımcılığı Komitesi ve Engelli Hakları Komitesi de **bu sözleşmeyle birlikte barınma, evlenme, eğitim, sağlık, çalışma hakları konusunda eşitlik ve kesşimsel ayrımcılık yapmama konusunda devlete ödevler yüklemektedir.** Kız çocuklarının eğitim hakkına eşit erişimi, kadın mültecilerin sağlık hizmetlerinden özellikle de üreme sağlığı ile ilgili düzenlemelerden eşit yararlanması gerekir. Çalışma hakkından yararlanma, belli sınırlamalar olsa da kadın mülteciler açısından yaşamlarını devam ettirebilmeleri, tek başlarına ayakta kalabilmeleri için bir gerekliliktir. **Evlenme ve boşanma hakları da uluslararası insan hakları hukukunda eşitlik normu gereği hem vatandaş olanlar hem de olmayanlar açısından tanınmıştır.** Bu konuda hukuki düzenlemeler iç hukukta olmasına rağmen **önemli olan bu hakların kullanımı ve ihlallerin önlenmesidir.**

YUKK’ta Aralık 2019’da yapılan düzenlemeyle uluslararası koruma başvuru sahiplerinin **sağlık hizmetlerinden yararlanması bir yıla sınırlandırılmıştır.** Yine OHAL döneminde sınırdışı ile ilgili düzenlemelerle (Madde 54) uluslararası hukuk açısından aktardığımız **geniş kapsamlı geri gönderme yasağı ciddi anlamda delinmiştir.** YUKK Madde 42’ye göre; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve insani ikamet izni sahipleri vatandaşlığa en yakın hukuki statü olan uzun dönem ikamet iznine geçiş yapamazlar. Vatandaşlık Kanunu’nda da bu konuda özel bir düzenleme yoktur. Sadece ülkeye **mali olarak yatırım yapanların ve zaruri görülenlerin vatandaşlık alabilmesine dair hükümler vardır.** Bu hükümlere dayanılarak geçici koruma altındaki Suriyelilere Türk vatandaşlığı kazandırıldığı bilinmektedir. Bu da uluslararası koruma başvuru sahipleri ile geçici koruma altındaki Suriyeli mülteciler arasında bir ayırım yaratmakta ve bu iki farklı statüye sahip grupların arasında hukuki eşitsizlik doğurmaktadır.

B. Yerel Mevzuatın Haritalanması

Raporda, başta Anayasa, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Kanunu, YUKK, Geçici Koruma Yönetmeliği ve ikili iltica sistemi için geçerli çalışma izni yönetmelikleri, Belediye Kanunu, Türk Vatandaşlığı Kanunu ve onun yönetmeliği, uluslararası insan hakları belgelerinde öne çıkan eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, (kesişimsel) ayrımcılık yasağı, geri gönderme yasağı, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı normlarıyla uyumları açısından incelenmiştir. **Alandaki temel kanun olan YUKK’ta kadın mültecilere ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Temel haklar üzerine olduğu için kanunla düzenlenmesi gereken geçici koruma da bir yönetmelikle düzenlenmiş ve o da kadınlarla ilgili ayrı özel hükümler içermemektedir.**

C. Kurumsal Yapı ve İlgili Politika Belgelerinin Haritalanması

1. Merkezi idare ve ilgili politikalar

Bu bölümde stratejik planlarda göç konusuna yer veren ve/ya bu alanda projeler yürüten ve/ya raporlar yayınlayan farklı bakanlıklara yer verilmektedir. İçişleri Bakanlığı dışındaki diğer kurumların misyon ve vizyonlarında göçle ilgili herhangi bir düzenleme olmamasının yanında, konunun artık pek çok kurumun strateji belgelerinde yer almaya başladığı görülmektedir. Fakat göçün yanında toplumsal cinsiyet duyarlılığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü dışında diğer kurumlar tarafından ele alınmamaktadır.

Tablo 1: Türkiye’de İlgili Kurumların Politika Belgelerinde göç ve toplumsal cinsiyet

Merkezi Kamu Kurumu /Politika Belgesinin Adı	Tarih	Planda göç		TCE duyarlılığı	
		Var	Yok	Var	Yok
CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI					
Onbirinci Kalkınma Planı	2019-2023	✓			✓
BAKANLIKLAR					
KALKINMA BAKANLIĞI					
Onuncu Kalkınma Planı	2014-2018	✓			✓
İÇ İŞLERİ BAKANLIĞI					
İçişleri Bakanlığı Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI (AÇŞHB)					
AÇŞHB Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB)					
MEB Stratejik Planı	2015-2019	✓			✓
MEB Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
SAĞLIK BAKANLIĞI					
Sağlık Bakanlığı Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI					
Diyanet İşleri Bakanlığı Stratejik Planı	2012-2016	✓			✓
Diyanet İşleri Bakanlığı Stratejik Planı	2017-2021		✓		✓
Diyanet İşleri Bakanlığı Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
ADALET BAKANLIĞI					
Adalet Bakanlığı Stratejik Planı	2019-2023		✓		✓

BAĞLI KURULUŞLAR					
GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Stratejik Planı	2017-2021	✓			✓
AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI					
AFAD Stratejik Planı	2019-2023		✓		✓
KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					
Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı	2018-2023	✓		✓	
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı	2016-2020	✓		✓	
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGE KALKINMA İDARESİ					
GAP İdaresi Stratejik Planı (Kalkınma Bakanlığı)	2018-2022	✓			✓
GAP İdaresi Stratejik Planı (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı)	2019-2023		✓		✓
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU					
Kamu Denetçiliği Kurumu Stratejik Planı	2017-2021		✓		✓
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI KURUMU					
Türkiye İnsan Hakları Kurumu Stratejik Planı	2019-2023		✓		✓

Tablo 2: Mültecilere yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı kamu kurumu projeleri

Projenin adı	Yıl	Projenin Amacı
BAKANLIKLAR		
SAĞLIK BAKANLIĞI		
Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi (SIHHAT)	2016- devam ediyor	Proje bileşenleri arasında kadın ve üreme sağlığı hizmetlerinin desteklenmesi bulunuyor
ADALET BAKANLIĞI		
Mültecilerin Adalete Erişiminin Kolaylaştırılması Projesi	2018- 2019	Katkı sunmayı amaçladığı 4 alandan biri cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile mücadele ederek kadın ve kız çocukları için adalet ve güvenliğin geliştirilmesi olarak geçiyor.
BAĞLI KURULUŞLAR		
GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		
Türkiye’nin İltica Başvurusu Alanında Bölgesel ve Uluslararası Yükümlülüklerine Uyumunun Artırılması	2017- 2020	Proje bileşenleri arasında uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması sürecinde ve özel ihtiyaç sahipleri, LGBTİ, hassas durumdaki yabancılar için ihtiyaçların belirlenerek toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi bulunuyor.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele ve Müdahale İnsani Yardım Programı	2013	Türkiye’ye gelen Suriye vatandaşlarının toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda farkındalıklarının artırılması, Suriyelilere hizmet sunan ilgili personelin toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle müdahale konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi ve bu konuda Türkiye’ye teknik destek sağlanması.
GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGE KALKINMA İDARESİ		
Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Yaşayan Suriyeli Kadınların Sosyal ve Ekonomik Yaşama Adaptasyonu Projesi	2016-2017	Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) üzerinden Suriyeli kadınlara Türkçe dil kursları, psikososyal destek çalışmaları, kadın sağlığı eğitimleri, kişisel gelişim eğitimleri, gelir getirici faaliyetler, atölye çalışmaları, sosyal kültürel aktiviteler yapılmıştır.
GAP Bölgesi’nde Kadının Güçlendirilmesi Yoluyla Suriyeli ve Ev Sahibi Topluluklar Arasında Sosyal Uyum Projesi	2019-2020	Proje bileşenleri arasında Suriyeli ve ev sahibi toplulukların ekonomik üretime katılımlarının desteklenmesi ve uyuma yönelik sosyal-kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi bulunmaktadır.
Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Genç Kızların Sosyal ve Ekonomik İstikrarı ve Dayanıklılığının Güçlendirilmesi Projesi	Planlama aşamasında	Kadınların ve kız çocukların hayat boyu öğrenme fırsatları ile ekonomik hayata ve sürdürülebilir geçim imkanlarına erişimini artırmayı, aynı zamanda kadına yönelik şiddet ile ilgili olarak koruma mekanizmalarına ve psikososyal destek ve adli yardım hizmetlerine yönlendirme oranlarının artırılmasını amaçlamaktadır.

Tablo 3: Kamu kurumları tarafından hazırlanan ve mültecileri konu edinen raporlar

Raporun adı	Yıl	Rapor içerik	TCE	
			Var	Yok
AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI				
Suriyeli Kadınlar	2014	Ülkemizde bulunan Suriyeli kadınların yaşadıkları sorunlar barınma, sağlık, eğitim ve çalışma gibi temalar altında nicel ve nitel araştırma bulguları ışığında incelenmektedir.	✓	
Suriye’den Türkiye’ye Nüfus Hareketleri, Kardeş Topraklarında Misafirlik	2014	AFAD tarafından yürütülen anket biçimindeki saha araştırmasına dayanan rapor, kamp-ıç ve kamp-dışı yaşamın ve erkek-kadın deneyimlerinin farklı olduğunu belirterek, elde edilen verileri ayrı ayrı değerlendirmiştir.	✓	
Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında	2016	Suriyeli mültecilere dair demografik veriler sağlarken, ülkemizdeki kamp yönetim sistemi ve barınma merkezlerinin işleyişini diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak ele almıştır.		✓
Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü	2017	Suriyeli mültecilere dair kapsamlı demografik veri sunarken, Suriyelilerin sağlık, çalışma ve konut koşulları ve uyum teması altında gelecek beklentilerine odaklanmıştır.		✓

AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması	2016	Her iki ülkede karşılaştırmalı olarak savaş öncesi demografik ve sosyo-ekonomik yapılar ve evliliğe dair hukuki düzenlemelere yer verilmekte, raporun konusu hem uluslararası literatür hem de Türkiye’de yapılan derinlemesine mülakat görüşmeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.	✓	
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU				
Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu	2018	Geçici koruma altındaki Suriyeli kadın ve çocuklara yönelik bazı devlet kurumları tarafından sunulan hizmetlere, erken yaşta evlilikler ve şiddet mağduru kadınların korunması başta olmak üzere tespit ve önerilere yer verilmektedir.	✓	
TBMM İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU- MÜLTECİ HAKLARI ALT KOMİSYONU				
Göç ve Uyum Raporu	2018	Göç ve iltica alanında uluslararası ve ulusal mevzuata, konuyla ilgili çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşların paylaştıkları bilgilere ve saha ziyaretleri (ör. geçici barınma merkezleri) ve gözlemlere ve bu doğrultuda çeşitli konu başlıkları altında değerlendirme ve önerilere yer vermektedir.	✓	

2. Proje illerinde mahalli idareler ve ilgili politikalar

Bu bölümde mültecilerin yoğun olarak ikamet ettiği ve CEİD projesinde yer alan illerde çalışan belediye birimleri ve büyükşehir belediyelerinin stratejik plan ve projelerine bakıldı. Stratejik planlar hakkında genel olarak gözlemlenen olgu, bu şehirlere yönelen göçün bir tehdit olarak algılandığı, demografik veriler sunularak bu göçmenlerin çoğunluğunun düşük eğitimli ve vasıfsız olarak nitelendiği, ayrıca göçün ve bununla ilintili hızlı nüfus artışının çarpık kentleşme, altyapı yetersizliği, kayıtdışı istihdam ve kent hayatına sosyal-kültürel adaptasyon gibi alanlarda olumsuz etkilere neden olduğunun vurgulanmasıdır. Fakat 2020 yılı öncesi planlarda bu olgulardan tamamen iç göçler çerçevesinde bahsedilmekte iken, 2020 yılı itibariyle “Suriyeliler” konusunun belirginleştiği görülmektedir. Ama önceki dönemlere kıyasla bu nüfusun demografik bilgileri paylaşılmamaktadır, nitel genellemeler yapılmaktadır.

Tablo 4: Türkiye’de mahalli idarelerin politika belgelerinde göç ve toplumsal cinsiyet

Mahalli İdare/Politika Belgesinin Adı	Tarih	Planda göç		TCE duyarlılığı	
		Var	Yok	Var	Yok
TÜRKİYE BELEDİYELER BİRLİĞİ					
TBB Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ					
Marmara Belediyeler Birliği Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ BELEDİYELER BİRLİĞİ					
GABBB Stratejik Planı	2015-2019	✓			✓
GABBB Stratejik Planı	2020-2024		✓		✓
ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Adana Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Ankara Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
Ankara Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı	2019-2020	✓		✓	
GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓		✓	
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
İzmir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓		✓	

D. Sivil Toplum Örgütlerinin ve Diğer Kamusal Aktörlerin Kapasitelerinin Haritalanması

Bu bölümde Türkiye’de mültecilere yönelik hak ve hizmetler alanında önemli rol oynayan sivil toplum örgütleri ve diğer kamusal aktörlerin toplumsal cinsiyet temelli izleme kapasiteleri incelenecektir. Araştırmaya dahil edilen 30 sivil toplum örgütü çalışma alan ve önceliklerine göre 5 başlık altında sınıflandırılmış olup, göç dahil farklı alanlarda çalışan, sadece göç ve mültecilik ile ilgili çalışan, ayrıca kadın, LGBTİ+ ve cinsel sağlık çalışan örgütleri içermektedir. Bunun dışında diğer kamusal aktörler olarak 2 meslek kuruluşu ve 8 Birleşmiş Milletler kuruluşu da incelenmiştir. Burada incelenen çeşitli kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliği izleme kapasiteleri yürütmekte oldukları projeler ve yayınladıkları raporlar çerçevesinde değerlendirildiğinde, özellikle eğitim ve sağlık alanında kamusal hizmetlere erişimi ve çalışma hayatına katılımı arttırmaya, ayrıca sosyal uyumu desteklemeye yönelik projelere yoğunluk verdikleri, yayınladıkları rapor çalışmalarında da çeşitli alanlarda mevcut duruma dair tabloyu aktardıkları, fakat izleme bakımından yetersiz kaldıkları tespit edilmiştir.

Tablo 5: Çeşitli alanlarda çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı	
			Var	Yok		Var	Yok
Anadolu Kültür	Bekleme Odasından Oturma Odasına Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme	2015		✓	-	✓	
Halkların Köprüsü	Türkiye Mülteci Raporu	2017		✓	-	✓	
Hayata Destek	İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu	2016		✓	-	✓	
	2018 Faaliyet Raporu	2019		✓	-	✓	
	Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci kadınların Güçlendirilmesi Raporu	2018		✓	-		
	2019 Faaliyet Raporu	2020		✓	-	✓	
İHD	Yok Sayılanlar: Kamp Dışında Yaşayan Suriye’den Gelen Sığınmacılar Raporu	2013		✓	-	✓	

	Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu	2014		✓	-	✓	
	Toplumsal Cinsiyet Temelli Yasalar, Sözleşmeler, Yönetmelikler Raporu	2019		✓	-	✓	
MAZLUMDER	Türkiye’de Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği Raporu	2013		✓	-	✓	
	Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu	2014		✓	-	✓	
İKGV	Göç Yolunda Bir Durak: Esenler	2018		✓	-	✓	
Kırkayak	Domlar, Suriyenin ‘Öteki’ Sığınmacıları: Ayrımcılık, İzolasyon ve Sosyal Dışlanmışlık Raporu	2017		✓	-	✓	
Mavi Kalem	Kız Çocukları Okur, Dünya Değişir Toplantı Raporu	2017		✓	-	✓	
	Suriyeli Çocukların Eğitimi Araştırması	2019		✓	-	✓	
	Çocuk Koruma Projesi Farkındalık Araştırması Raporu I	2018		✓	-	✓	
	Çocuk Koruma Projesi Farkındalık Araştırması Raporu II	2019		✓	-	✓	
Türk Kızılayı	-	-	-	-	-	-	-
YUVA	Yerinde Erişim Projesi Değerlendirme Raporu	2018		✓	-	✓	

Tablo 6: Göç ve mülteciler çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı*	
			Var	Yok		Var	Yok
İGAM	Türkiye’de Mülteci Entegrasyonu Alanındaki Zorluklar ve İmkanlar	2016	✓		CEDAW’ın 14. maddesi çerçevesinde mülteci ve göçmen kadınların haklarından bahsediyor	✓	
	Medya İzleme Raporu	2019		✓	-	✓	
	Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Ekonomiye Katılımı	2019		✓	-	✓	
	Türkiye’de Mülteci Barındırmaya dair Güzel Uygulama Örnekleri	2020		✓	-	✓	
MHD	Ülke Raporu: Türkiye	2015		✓	-	✓	
Mülteci-Der	Sonsuz Geçiciliğe Çare: Suriyeli Mülteciler Türkiye	2017		✓	-	✓	

	Vatandaşlığı Hakkında Ne Düşünüyor?						
	Mülteci Kadınların Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme	2018	✓		İstanbul Sözleşmesi'nin 60. maddesindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
Mülteciler Derneği	2018 Faaliyet Raporu	2019		✓	-	✓	
SGDD-ASAM	Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi Raporu	2018		✓	-	✓	
UGKDD	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 7: Kadınlarla çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı*	
			Var	Yok		Var	Yok
KÇD	Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı	2018	✓		İstanbul Sözleşmesi'nin 60. ve 61. maddelerindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
	Medyada mülteci kadınlar: Yerel medya çalışanları için hak odaklı habercilik rehberi “Etik ve Politik Olarak Sorumlu Habercilik”	2018		✓	-	✓	
KDV	Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele	2019	✓		YUKK 3. maddesi ve İstanbul Sözleşmesi'nin 60. ve 61. maddelerindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
KADAV	-	-	-	-	-	-	-
KEDV	-	-	-	-	-	-	-
KADEM	AB ve Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacılar Raporu	2016		✓	-	✓	
	Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar Raporu	2017		✓	-	✓	

	Sığınmacı Kadınlar Merkezi: Profil Tarama Çalışması Raporu	2018		✓	-	✓	
KİH-YÇ	-	-	-	-	-	-	-
KAMER	Sığınmacı Kadınlar 5 İl Raporu	2013		✓	-	✓	
	Biz de VARIZ	2017		✓	-	✓	
Mor Çatı	Türkiye’nin İlk Raporuna İlişkin Sivil Toplum Örgütlerinin Gölge Raporu (hazırlayan derneklerden bir tanesi)	2017	✓		YUKK 67. maddesindeki mülteci kadınlara dair haklardan bahsediyor ve 6284 sayılı Kanun'da vatandaş şartının aranmadığını belirtiyor	✓	
	Faaliyet Raporu 2018	2018		✓	-	✓	
	Faaliyet Raporu 2019	2019		✓	-	✓	
Uçan Süpürge	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 8: LGBTİ+lar ile çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	Kesişimsel Ayrımcılık ve LGBTİleri içermesi**	
			Var	Yok		Var	Yok
Hak, Eşitlik, Varoluş için LGBTİ Dayanışma Derneği (Hêvî LGBTİ)	Mülteci LGBTİ'ler kitabı	2017		✓	-	✓	
	Türkiye’nin Mülteci LGBTİ+’lar ile İmtihanı: İrkçilik	2019		✓	-	✓	
Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL)	Tekin Olmayı Beklerken: LGBTİ Mültecilerin Ara Durağı Türkiye	2016		✓	-	✓	
	LGBTİ+’ların İnsan Hakları 2018 Yılı Raporu	2019		✓	-	✓	
	Türkiye’nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihanı	2019		✓	-	✓	
Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD)	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 9: Cinsel sağlık çalışan STK’ların kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	Kesşimsel Ayrımcılık	
			Var	Yok		Var	Yok
Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği	Türkiye’de “Geçici Koruma” Altında Suriyeliler ve Seks İşçiliği	2017		✓	-	✓	
Pozitif Yaşam Derneği	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 10: Meslek Kuruluşlarının kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması

Kuruluş	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı**	
			Var	Yok		Var	Yok
Türk Tabipler Birliği (TTB)	Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu	-	-	-	-	-	-
	Savaş, Göç ve Sağlık	-	-	-	-	-	-
Türkiye Barolar Birliği (TBB)	Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu	2016		✓	-	✓	

Tablo 11: Birleşmiş Milletler Kuruluşlarının kadın mülteci hakları izleme kapasitelerinin haritalanması

Kurum	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı**	
			Var	Yok		Var	Yok
IOM	Üçüncü Ülkeye Yerleştirme Raporu	2018		✓	-	✓	
	Göç Krizi İşleyiş Çerçevesi Raporu	2019		✓	-	✓	
	İstanbul’da Temel Değerlendirme: Saha Gözlem Raporu	2019		✓	-	✓	
ILO	-	-	-	-	-	-	-
UNDP	UNDP Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Stratejisi 2017-2020	2020		✓	-	✓	
UNICEF	2016-2020 Türkiye-UNICEF İş Birliği için Ülke Planlanması, 2018 Yılı Raporu	2019		✓	-	✓	
UNFPA	-	-	-	-	-	-	-
UNHCR	2019 yılı Eylemsel Önemli Noktalar Raporu	2020		✓	-	✓	
UN Women	Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi Raporu	2018		✓	-	✓	
	Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi Raporu	2018		✓	-		
	Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı	2018	✓		İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. maddelerindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
	Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele	2019	✓		YUKK 3. maddesi ve İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. maddelerindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
WFP	Temel İhtiyaçlar Programlaması: Hedef Ölçütlerin ve Asgari Masraf Sepetinin Belirlenmesi Raporu	2016		✓	-	✓	

	Türkiye’deki Sığınmacılar: Kapsamlı Zarar Görebilirlik İzleme Çalışması	2017-2020		✓	-	✓	
	Türkiye’de Sosyal Uyum: Mülteci ve Ev Sahibi Toplulukla Online Anket, 1-2-3 Turları	2017, 2020		✓	-	✓	
	Türkiye’deki Mülteciler: Geçim Kaynağı Anketi Sonuçları	2019		✓	-	✓	
WHO	Şanlıurfa’da Yaşayan Yerel Nüfusa ve Suriyelilere Doğum Öncesi Servislerin Sağlanması	2019		✓	-	✓	
	Sağlık Statüsü, Servislerden Yararlanabilme ve Sağlık Belirteçleri üzerine Anket: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Nüfusu	2019		✓	-	✓	
	Suriye Arap Cumhuriyeti’ndeki Krize Acil Sağlık Müdahalesi	2019		✓	-	✓	

V. İltica Alanındaki Gösterge ve Veri Kaynakları

A. Uluslararası Endeksler ve İltica Alanına İlişkin Göstergeler

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği sığınmacı ve mültecilere dair verileri yayınlayan başlıca kurumlardandır.²⁶ Bu veriler ayrıca yaşadıkları ülkeler içinde zorla yerinden edilmiş ve vatansız kişileri de kapsamaktadır. Mültecilere dair temel olarak sığınma süreçlerinin coğrafyası (gelenen ve gidilen ülkeler) ve başvuru süreçlerine (kararlar, verilen statüler) odaklanmakta, ayrıca 2001 yılı itibariyle toplam mülteci ve sığınmacı nüfuslarının yaş ve cinsiyet dağılımları da bildirilmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) bağlı Küresel Göç Data Analiz Merkezi tarafından geliştirilen ve yönetilen ve 2017 yılı sonunda faaliyete geçen **Migration Data Portal** web sitesi²⁷ uluslararası göç alanında farklı kurum ve kuruluşlarca hazırlanan çeşitli veri kaynaklarını sistemli bir şekilde ve birçok farklı tematik başlıklar altında, görsel haritalama da kullanılarak bir araya getirmektedir. Dolayısıyla burada da mülteci ve sığınmacıların toplam sayıları, geldikleri ve gittikleri ülkelere dair esas olarak BMMYK verileri ‘zorunlu göç’ tematik başlığı altında sunulmaktadır. Burada cinsiyetlendirilmiş verilere yer verilmemekle beraber, ‘toplumsal cinsiyet ve göç’ tematik başlığı²⁸ da bulunmakta ve ülkelerdeki yabancı uyruklu göçmen nüfuslarının cinsiyet dağılımı bilgileri paylaşılmaktadır.

EUROSTAT Avrupa Birliği’nde 2008 yılı itibariyle yapılan sığınma başvurularına dair başvuru sayıları, başvuranların geldikleri ülkeler ve sığınma talep edilen ülkeler gibi veriler sunmakta, ayrıca yaş ve cinsiyet dağılımı eğilimlerini de göstermektedir. Bunlar dışında sığınma başvurusunda bulunan refakatsiz küçüklerin sayısı ve sığınma başvuruları karar sayıları ve kararlar neticesinde verilen statülere dair bilgiler sunulmaktadır, fakat hepsi toplam sayılar üzerinden bildirilmektedir. Yine EUROSTAT tarafından hazırlanan Sığınma Çeyrek Yıl Raporları bulunmaktadır.²⁹ Bu raporlar da sığınma süreçleri coğrafyasına vurgu yapmaktadır, yani sığınmacıların en çok hangi ülkelere geldikleri ve hangi ülkelere gittikleri analizi yapılmakta, ayrıca

²⁶ UHCHR (2020). **Welcome to UNHCR’s Refugee Population Statistics Database**, 18 June 2020. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (Son Erişim Tarihi: 19.08.2020)

²⁷ Migration Data Portal (2019). **Total Number of International Migrants at Mid-Year 2019**. https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs_&t=2019 (Son Erişim tarihi: 06.08.2020)

²⁸ Migration Data Portal (2020). **Gender and Migration**. <https://migrationdataportal.org/themes/gender-and-migration> (Son Erişim Tarihi: 03.08.2020)

²⁹ Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_quarterly_report (Son Erişim Tarihi: 15.09.2020)

ülkelere göre sığınma başvuru kararları bildirilmektedir. Bu verilere dair cinsiyetlendirilmiş analizler sunulmamaktadır.

B. Türkiye’de Verisi Toplanmakta Olan ve/ya Kullanılan Mülteci Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Göstergeler

Tablo 12: Eğitim - Geçici Koruma

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge (verisi mevcut)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Eğitim	Eğitim Hakkı, Ayrımcılık Yasağı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	1. Kız çocuklarının ilköğretime katılımı 1.1. Çocukların ilkokulda cinsiyete dayalı okullaşma oranı 1.2. Çocukların ortaokulda cinsiyete dayalı okullaşma oranı 1.3. Çocukların lisede cinsiyete dayalı okullaşma oranı 1.4. Yükseköğretimdeki öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı 2. Kadınların eğitim düzeylerine göre dağılımı 2.1. Okur Yazar olmayanların oranı 2.2. Hiç okula gitmemiş ya da ilk veya orta okula devam etmişlerin oranı 2.3. Ortaokul üzeri eğitim görmüşlerin oranı MHDİS Md. 22, ESKHS Md.2/13, ÇHS Md. 28	MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü	MEB Eğitim İstatistikleri	Yılda 1

Tablo 13: İstihdam - Geçici Koruma

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge (verisi mevcut)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
İstihdam	Çalışma Hakkı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ayrımcılık Yasağı	1. Geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerden çalışma izni olanların cinsiyete göre dağılımı 2. Suriyeli kadınlar içinde çalışanların oranı KSHS M. 2&3, ESKHS M.2&3&6&7 CEDAW M.11	AÇSHB	Çalışma İzni İstatistikleri, Bakanlık web sitesi	Yılda 1

Tablo 14: Sağlık - Geçici Koruma

Konu	İlgili insan Hakları/Hakları	Gösterge (verisi mevcut)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Sağlık	Sağlık Hakkı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ayrımcılık yasağı	1. Suriyeli kadınların aile planlaması hizmetlerine erişim oranı 2. Suriyeli kadınların doğum öncesi bakım hizmetlerine erişim oranı 3. Suriyeli kadınların doğum sonrası bakım alma oranı KSHS M.2&3, ESKS M.2&3, 12, IAOKS M.5, CEDAW M.12	STK raporları	Nitel ve nicel çalışmaların sonucu -temsili-	Yılda 1

C. Türkiye'de Verisi Toplanan Mevcut Gösterge Değerleri

Tablo 15: Türkiye'de Verisi Toplanan Mevcut Gösterge Değerleri

GÖSTERGE NUMARASI	MEVCUT GÖSTERGE DEĞERLERİ	Kadın	Erkek
1.	Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin cinsiyete göre dağılımı (GIGM 2021)	1,684,358 46.2%	1,960,782 53.8%
EĞİTİM			
2.	Geçici koruma kapsamında ve eğitim çağındaki nüfusun okullaşma oranları		
2.1	Örgün eğitime erişimi sağlanan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	337,806 49.0%	393,118 51.0%
2.2	Okul öncesi eğitimi alan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	15,794 48.4%	16,818 51.6%
2.3	İlkokul eğitimi alan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	170,887 48.4%	181,968 51.6%
2.4	Ortaokul eğitimi alan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	134,292 48.9%	140,155 51.1%
2.5	Lise eğitimi alan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	56,833 51.2%	54,177 48.8%
2.6	Yükseköğretimde kayıtlı Suriye vatandaşı öğrenci sayısı	13,413 36.0%	23,823 64.0%
3.	Geçici koruma kapsamındaki kadınların eğitim düzeylerine göre dağılımı		
3.1	Okur yazar olmayanların oranı (TNSA 2018)	21.9%	
3.2	Hiç okula gitmemiş veya ilkokulu bitirmemişlerin oranı (TNSA 2018)	19.2%	
3.3	İlkokul mezunu olanların oranı (TNSA 2018)	47.2%	
3.4	Ortaokul mezunu olanların oranı (TNSA 2018)	19.5%	
3.5	Lise mezunu olanların oranı (TNSA 2018)	14.0%	
İSTİHDAM			
4.	Çalışma izni verilen Suriye vatandaşı sayısı (AÇSHB 2019)	4,383 6.8%	59,406 93.2%
5.	Geçici koruma kapsamındaki nüfusta geçim kaynağı faaliyetlerine katılan kadın oranı (TNSA 2018)	9.0%	
SAĞLIK			
6.	Geçici koruma kapsamındaki kadınların aile planlaması hizmetlerine erişim ve karşılanma oranı (TNSA 2018)	64.0%	
7.	Geçici koruma kapsamındaki kadınların doğum öncesi bakım hizmetlerine erişim oranı (TNSA 2018)	92.9%	
8.	Geçici koruma kapsamındaki kadınların doğum sonrası bakım alma oranı (TNSA 2018)	86.0%	

e-kütüphane

Raporda yer alan kaynaklara ve bu alandaki diğer raporlara erişmek için

Raporda yer alan gösterge ve endeks verilerine erişmek için

veri portalı

eğitim portalı

Rapora ait eğitim videosuna ve diğer CEİD eğitim videolarına erişmek için

Raporun yazarı olan uzmanlara ve diğer uzmanlarımıza erişmek için

uzman havuzu